

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA

**FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ ISTORIE. CULTURĂ. CIVILIZAȚIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

**RELAȚII DIPLOMATICE ROMÂNNO-FRANCEZE ÎN TIMPUL
CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL**

(1940-1945)

Rezumat

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC
PROF. UNIV. DR. CORNEL SIGMIREAN
PROF. UNIV. DR. LADISLAU GYÉMÁNT**

**DOCTORAND
ADRIANA BICHIȘ**

Cluj-Napoca

-2013-

Paris le
23
M. L. Ispirescu
M. L. Ispirescu
M. L. Ispirescu
M. L. Ispirescu
M. L. Ispirescu
M. L. Ispirescu
M. L. Ispirescu
M. L. Ispirescu
M. L. Ispirescu
M. L. Ispirescu

EMIL N. PAVLESCU
M. N. PAVLESCU
M. N. PAVLESCU
M. N. PAVLESCU
M. N. PAVLESCU
M. N. PAVLESCU
M. N. PAVLESCU
M. N. PAVLESCU
M. N. PAVLESCU
M. N. PAVLESCU

PAUL A. ZANESCU
M. A. ZANESCU
M. A. ZANESCU
M. A. ZANESCU
M. A. ZANESCU
M. A. ZANESCU
M. A. ZANESCU
M. A. ZANESCU
M. A. ZANESCU
M. A. ZANESCU

M. Truelle
ministre de France
27 octobre 1940.

Monsieur Thierry
ministre de France
appel
8 France 1941.

M. Paul Morand
ministre de France
Roumanie
17 juillet - août 1943

ROUMANIE
M. Ispirescu
M. Ispirescu
M. Ispirescu
M. Ispirescu
M. Ispirescu
M. Ispirescu
M. Ispirescu
M. Ispirescu
M. Ispirescu
M. Ispirescu

Monsieur Dine Niott
ministre de Roumanie
Craiova - 30 octobre 1940
25 septembre 1940 - 23 octobre 1940

Roumanie
M. Victor Olesco
Ambassadeur
fin de mission - juillet 1941
2 juillet 1940 - 23 septembre 1940

M. Grigoriu
charge d'affaires a.i.
25 octobre 1941
1 août 1941 - 4 octobre 1941

capitaine Roafu
officier militaire
aujourd'hui
nommé: juillet 1941
23 septembre 1941 - 3 juin 1942

M. Pildat
conseiller économique
fin de mission - octobre 1940
nommé à la mission - novembre 1940
22 novembre 1940 - 3 novembre 1941

M. Mădăras
ambassadeur de Roumanie
appel 25 octobre 1940
15 octobre 1940 - 3 février 1943

Roumanie
M. Mădăras
Ambassadeur
nommé: 25 octobre 1940
15 octobre 1940 - 3 février 1943

M. Manoliu
conseiller économique
nomination octobre 1940
fin de mission - juin 1941
8 octobre 1940 - 16 juin 1941

Monsieur Anastasiu
2e secrétaire
nomination - 1 octobre 1941

M. Matassaro
secrétaire
fin de mission octobre 1940
voir aussi Nicolas Niott

Roumanie
M. Constantin
secrétaire archiviste
5 - 27 mai 1942

Realizarea prezentei teze de doctorat a fost susținută prin intermediul programului:

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI ȘI
PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
CERCETĂRII
TINERETULUI
ȘI SPORTULUI

OIPOSDRU

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
CLUJ-NAPOCA

Investește în oameni!

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru

Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013

Axa prioritară: 1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”

Domeniul major de intervenție: 1.5 „Programe doctorale și postdoctorale în sprijinul cercetării” Titlul proiectului: „Studii doctorale moderne: internaționalizare și interdisciplinaritate”

Cod Contract: POSDRU/107/1.5/S/76841

Beneficiar: Universitatea Babeș – Bolyai

CUPRINS

Lista abrevierilor / 7

Listă figuri, hărți, tabele / 8

Introducere / 9

CAPITOLUL I / 19

1.PERSPECTIVE POLITICE INTERNE ȘI INTERNAȚIONALE: FRANȚA ȘI ROMÂNIA / 24

1.1 Politica externă a regimului de la Vichy. Trăsături generale / 26

1.2 Politica externă a Franței Libere. Trăsături generale / 56

1.3 Politica externă a României. Trăsături generale / 77

Concluzii / 99

CAPITOLUL II / 102

2.LEGAȚIA FRANȚEI ÎN ROMÂNIA. DE LA VICHY LA REZISTENȚĂ? / 102

2.1 Definierea conceptului de „vichysto-rezistent” / 106

2.2 Corpul diplomatic francez din România / 111

2.3 Evoluția diplomatică a lui Jacques Truelle / 118

2.4 Henry Spitzmuller, Spitz, „Dr. Goudéa” / 130

2.5 Corespondența Legației cu privire la evrei / 140

2.6 Legația de la București. Ce importanță i-a fost acordată de către diplomația Franței Libere? / 147

Concluzii / 154

CAPITOLUL III / 157

3. TENSIUNI ȘI DECLIN ÎN RELAȚIILE ROMÂNNO-FRANCEZE (1940- 1942) / 157

3.1 Expulzarea inginerilor francezi din România / 159

3.2 Prezența atașajilor militari francezi în România / 172

3.2 Episodul Maurice Nègre și atitudinea presei române și franceze – subiect de tensiune între Vichy și București / 200

Concluzii / 215

CAPITOLUL IV / 219

4. IPOSTAZE ALE „COLABORĂRII” DINTRE ROMÂNIA ȘI FRANȚA / 219

4.1 Misiunea ministrului Paul Morand la București (28 august 1943-17 mai 1944). Ajutorul umanitar acordat Franței de către România / 220

4.2 Solomon Rosental: subiect de corespondență între România, Franța și Germania / 247

Concluzii / 267

CAPITOLUL V / 271

**5. TRANSILVANIA ÎN DOCUMENTELE DIPLOMATICE FRANCEZE
ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL / 271**

5.1 Arbitrajul de la Viena din 30 august 1940 în documentele diplomatice franceze / 272

5.2 Evoluția problemei Transilvaniei de la arbitrajul de la Viena până la sfârșitul războiului / 278

5.3 Care a fost statutul relațiilor franco-române după momentul august 1944? / 290

Concluzii / 317

Concluzii generale / 319

Surse / 326

Anexe / 352

Cuvinte cheie: România, Regimul de la Vichy, Franța Liberă, diplomație, Al Doilea Război Mondial

Cu ocazia prezentării scrisorilor de acreditare de către ministrul francez, Paul Morand, la 17 septembrie 1943, regelui Mihai I, diplomatul francez afirma că: „Prietenia dintre cele două țări este atât de veche și demonstrată, încât că ea poate înfrunta toate vicisitudinile istoriei”¹.

Într-adevăr, cel de-al Doilea Război Mondial a demonstrat că indiferent de tabăra în care s-au aflat cele două state, de schimbările politice intervenite pe plan intern și extern, de situația excepțională în care România și Franța se aflau, relațiile diplomatice nu au fost întrerupte, ele au continuat pe toată perioada războiului cunoscând chiar momente de colaborare și reușită, dintre care amintim episodul umanitar din anul 1943 când România a oferit alimente și benzină Franței.

Argumentarea temei lucrării de doctorat

Cercetarea are ca și studiu *Relațiile diplomatice franco-române în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (1940-1945)*. Ne propunem să analizăm care a fost importanța și semnificația menținerii raporturilor diplomatice între România și Franța într-o perioadă în care operațiunile militare trec pe primul plan al scenei internaționale, care au fost principalele subiecte ale corespondenței diplomatice, cine au fost principalii actori, care au fost interesele care le-au ghidat acțiunile, dacă între cele două state au avut loc conflicte sau episoade care confirmă colaborarea, etc.

---

¹ Prezentarea scrisorilor de acreditare de către Paul Morand, regelui Mihai I, 17 septembrie 1943, **Arhivele Ministerului de Externe francez, La Courneuve, Paris, (în continuare AMEF)**, Fond Guerre 1939-1945 Vichy, serie Z-Europe, dosarul nr. 675, f. 152.

Originalitatea

Cu toate că problematica raporturilor româno-franceze în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost tratată în istoriografia românească de către **Ana-Maria Stan** în lucrarea *Relațiile diplomatice franco-române în timpul regimului de la Vichy 1940-1944*, considerăm că acest subiect nu poate fi epuizat într-o singură lucrare. Prezenta cercetare nu propune o analiză a relațiilor politice, economice și culturale româno-franceze, ci analizează anumite aspecte ale acestor raporturi, necunoscute până în prezent și dezvăluite în principal de către Arhivele franceze. Din punct de vedere cronologic lucrarea tratează relațiile diplomatice din anul 1940 până la sfârșitul anului 1945, iar lucrarea Anei-Maria Stan se oprește la evenimentele din august 1944, cercetarea de față analizează și politica externă a Franței Libere, corespondența sa cu Legația franceză de la București în încercarea de a vedea dacă în diplomația Franței Libere, România a avut o oarecare importanță sau ce anume a reprezentat un interes pentru Franța Liberă în ceea ce a privit România. Episoadele privind analiza corespondenței cu mișcarea de Rezistență a corpului diplomatic francez acreditat în România pe perioada războiului, în special cea a consilierului de legație, Henry Spitzmuller și cea a ministrului Jacques Truelle, argumentele aduse pentru a susține ipoteza că membrii Misiunii Militare Franceze din România simpatizau cu Rezistența, dovezile găsite în Arhive cu privire la intervențiile făcute de către partea română pentru a-l salva pe celebrul avocat Solomon Rosental, român de origine evreiască de a nu fi supus măsurilor antisemite din Franța, clarificarea statutului relațiilor diplomatice franco-române după momentul 23 august 1944 aduc aspecte de noutate, netratate până în prezent în istoriografia română și franceză.

Succintă incursiune în literatura de referință a problematicii abordate

În istoriografia românească, tema relațiilor diplomatice româno-franceze în perioada 1940-1945 a fost studiată într-o măsură restrânsă. Până la cartea **Anei-Maria Stan**, *Relațiile diplomatice franco-române în timpul regimului de la Vichy 1940-1944*, nu puteam afirma că a existat o contribuție care să analizeze acest subiect. O altă lucrare demnă de semnalat este cea a profesorului **Gavin Bowd**, *Paul Morand și România*, în care este analizată și misiunea

ministrului francez la București între 28 august 1943 și 17 mai 1944. Demnă de semnalat este și contribuția profesorului **Vasile Pușcaș**, prin lucrarea, *Al Doilea Război Mondial. Transilvania și aranjamentele europene (1940-1944)*.

În ceea ce privește istoriografia franceză, chiar dacă în ultimii ani a existat o preocupare deosebită pentru analiza tuturor aspectelor legate de regimul de la Vichy (politică internă, externă, economică, instituțiile statului, legislație etc), existând o serie de cărți care abordează aceste teme, precum și nenumărate polemici în legătură cu caracterul politic și impactul regimului de la Vichy asupra Franței și a francezilor, precum și asupra politicii promovate de generalul de Gaulle, puține cărți au menționat legăturile dintre Franța de la Vichy și țările Europei Centrale și de Est, în special cele cu România. Una dintre cele mai importante lucrări dedicate politicii externe franceze în perioada 1939-1945 este cea a profesorului **Jean-Baptiste Duroselle**, *L'abîme* în care sunt amintite câteva aspecte referitoare la relațiile dintre București și Vichy. Profesorul Duroselle afirmă că România a fost una dintre puținele țării în care reprezentanța diplomatică a Vichy-ului s-a menținut până în 1944, precum și faptul că ambasadorul Franței în România, Adrien Thierry colabora cu Franța Liberă și-i furniza informații la fel ca și directorul Institutului francez din București, Alphonse Dupront care s-a raliat mișcării de Rezistență încă din 22 iunie 1940.

Un articol de o reală importanță pentru analiza propusă îl constituie cel al lui **Catherine Nicault**, profesor la Universitatea din Reims, Franța, « *Que savaient les diplomates de Vichy ?* » în care întrebându-se ce informații aveau diplomații regimului de la Vichy cu privire la exterminarea evreilor din Europa de Est face o analiză a misiunii diplomatului Jacques Truelle la București, subliniindu-i calitățile umane.

O altă lucrare demnă de semnalat este cea a profesorului **Carol Iancu** de la Universitatea Paul Valérie, Montpellier, Franța, *La Shoah en Roumanie. Les Juifs sous le régime d'Antonescu (1940-1944). Documents diplomatiques français inédits*, în care a publicat 100 de rapoarte diplomatice trimise de la București de diplomații francezi făcând o analiză minuțioasă a atitudinii Guvernului român față de evrei în perioada 1940-1944.

Demnă de semnalat este și memorialistica păstrată dintre care amintim: Jurnalul de război a lui **Jean Mouton**, directorul Institutului francez de la București și a Misiunii Universitare Franceze; Jurnalul ministrului Elveției la București, **René de Weck**; memoriile

dr. Rolf Gerhard, atașatul legăției Germaniei la București și ale lui **Gerhard Stelzer** consilierul de legăție german, etc.

Importanța temei

Perioada propusă prezintă un interes aparte deoarece cel de-al Doilea Război Mondial constituie un moment de referință în istoria celor două state. Acest interval de timp corespunde unor schimbări profunde care au avut loc în politica internă și externă a României și a Franței, schimbări care au determinat unele decizii politice care sunt contestate până în prezent. Tema este de o importanță esențială în primul rând pentru a sublinia puternica legătură culturală care a unit cele două state.

Analizând corespondența diplomatică dintre Franța și România putem vedea cum necesitatea de a menține o prezență franceză în domeniul cultural a fost subliniată pe toată perioada războiului. Avem în acest caz telegramele lui Henry Spitzmuller, cea din august 1940 în care susținea că: „opinia publică spre deosebire de Guvern a rămas francofilă în sensul cel mai larg al cuvântului”², și cea din 11 septembrie 1944, în care afirma că în domeniul cultural Franța nu este doar prima, ci singura³. Diplomații francezi au subliniat în nenumărate rânduri necesitatea de a menține rolul tradițional al Franței în domeniul cultural: „Franța, în afara intereselor economice încă considerabile, a păstrat în această țară atașamente profunde datorate rolului pe care l-a jucat în cursul ultimului secol pentru a o elibera și civiliza; ea trebuie să-și mențină influența [...] Nimic nu ar putea legitima abandonul predominanței noastre în domeniul cultural; Franța trebuie să-și răspândească cultura și să-i acorde primul loc”⁴.

Expresii ca și „*limitarea la domeniile cultural și economic*”; „*interesele economice și culturale franceze de apărut*”; „*dezvoltarea operelor noastre culturale*”; „*Franța [...]*

---

² **André Godin**, *Une passion roumaine. Histoire de l'Institut Français de Hautes Études en Roumanie (1924-1948)*, Editura Harmattan, Paris, 1998, p. 128.

³ Traducerea unei telegrame cifrate trimise de către Spitzmuller la Ankara, 11 septembrie 1944, AMEF, Fond Guerre 1939-1945- Londres-Alger, Alger-CFLN /GPRF, serie Commissaires aux Affaires Étrangères, dosar nr. 1573, f. 12.

⁴ Raport al Lt.-col Lavilléon, 22 iulie 1941, **Arhivele Serviciului Istoric al Armatei Terestre, Vincennes Franța (în continuare ASIAT)**, Fond P, serie 3 P – Vichy, 2e bureau : État - Major de l'armée, dosar nr. 106.

datorează românilor conservarea independenței lor morale și intelectuale”, etc. sunt prezente în rapoartele, telegramele, notele și scrisorile trimise între Franța și România în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Ana-Maria Stan punctează asemănarea de concepții între regimul de la Vichy și Rezistență cu privire la necesitatea de a proteja interesele franceze în străinătate, și în special în România. Acest principiu a ghidat activitatea diplomaților în funcție la București, pe de-o parte a celor raliști mișcării de Rezistență: Jacques Truelle (trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Legația Franței din București); Henry Spitzmuller (consilier de legație), sau Sarret (consilier comercial), pe de cealaltă parte a celor care susțineau linia politică a lui Laval și Pétain, ca și Paul Morand, ministru al Franței la București.

La 31 octombrie 1944, Jean Basdevant informând Guvernul Provizoriu al Republicii Franceze despre noua situație a României afirma că aceasta impunea o revizuire completă a concepției și-al rolului traditional al Franței în această țară. Diplomatul susținea că Franța ocupa în România în domeniul politic, economic și intelectual poziții de prim plan pe care trebuia să și le mențină și pe viitor. Iată cum considera diplomatul Basdevant că Franța trebuia să acționeze în România: „În domeniul politic, experiența războiului a marcat falimentul politicii franceze în Europa Centrală și Orientală, Franța trebuia să renunțe la această politică care a creat în opinia publică franceză iluzia că are în Estul și în Centrul Europei aliați puternici. În domeniul economic, experiența a arătat că economia franceză și română nu sunt complementare. Este esențial să ne păstrăm pozițiile atinse și să le reluăm pe cele pierdute din vina Vichy-ului. [...] Franța poate profita de circumstanțele actuale pentru a-și afirma și a-și întări pozițiile în domeniul intelectual. România este o țară unde limba și cultura franceză sunt cel mai bine cunoscute. Noi posedăm deja în această țară prin Institutul nostru și prin Misiunea Universitară mijloace de acțiune puternice. Am încheiat cu România în 1939 un acord cultural al cărui text este destul de vag pentru a fi utilizat în mod real. Ar fi indispensabil să intrăm în negocieri cât mai repede posibil în vederea încheierii unui nou acord. [...] Orice acțiune în domeniul intelectual va trebui să rămână ca și în trecut strict independentă de orice preocupare politică și să nu vizeze niciodată propaganda. Aceasta constituie de fapt forța gândirii franceze și motivul pentru care românii au rămas fideli

instituțiilor însărcinate cu răspândirea culturii noastre”⁵. Jean Basdevant concluziona: „România se găsește din punct de vedere politic, militar și economic în sfera de influență rusă; Franța aliată a U.R.S.S-ului trebuie să permită României să-și conserveze independența morală și intelectuală”⁶.

Sursele

Proiectul impune constituirea unei baze metodologice și studiul surselor primare și secundare cu referire la această tematică. În ceea ce privește **sursele** am folosit în mod special Arhivele Ministerului de Externe Francez de La Courneuve, Paris, Franța; Arhivele Serviciului Istoric al Armatei Terestre de la Vincennes, Paris, Franța; Arhivele Ministerului de Externe Român, București și Arhivele Naționale Istorice Centrale București, la care adăugăm bibliografia de specialitate și cea generală.

Concepte:

- **Franța Liberă** - ca și Jean-Louis Crémieux-Brilhac în opera sa capitală, *La France libre*, am folosit expresia de „Franța Liberă” pentru toată perioada iunie 1940 - august 1944 (Londra, Alger), chiar dacă în vara lui 1942, ea devine „Franța Combatantă” și a tuturor schimbărilor intervenite în perioada de la Alger.
- **Vichysto-rezistent** - am utilizat acest termen pentru a ne referi la membrii corpului diplomatic francez din România care plățiți fiind de Vichy transmiteau informații mișcării de Rezistență. Termenul de „*vichysto-rezistent*” definește astăzi aproape toate situațiile de contact dintre Vichy și Rezistență. Nici organizație, nici instituție, nici măcar grup identificabil *a priori* „*vichysto-rezistenții*” reprezintă un obiect singular⁷. Fiind vichyști, ei sunt susținători efectivi ai Statului francez. Prin discursul și/sau prin actele lor, ei aprobă și apără nu doar persoana mareșalului Pétain dar și ideologia și

---

⁵ Notă de-a lui Jean Basdevant, 31 octombrie 1944, AMEF, Fond Europe 1944-1970, serie Roumanie, dosar nr. 8, f. 96-98.

⁶ *Ibidem*, f. 98.

⁷ Johanna Barasz, « De Vichy à la Résistance: les vichysto-résistants 1940-1944 » in *Guerre mondiale et conflits contemporains*, nr. 242, aprilie 2011, PUF, p. 27.

principiile regimului⁸. Membrii ai instituțiilor create de regimul de la Vichy, aflați în slujba Statului francez, ei au ales și acceptă să pună în aplicare politica definită de acest Guvern. Rezistenți de origine vichystă, ei păstrează trăsăturile moștenite din această experiență a lor vichystă, care poate fi de diferite feluri: ideologică (de exemplu dorința de ordine sau anticomunismul, le determină angajamentul); organizațională (își creează propriile organizații); strategică (reunesc organizații ale Rezistenței interioare sau a Franței Libere); funcțională și/sau relațională (când contactele sunt menținute cu Vichy-ul, cu administrația și instituțiile sale), sau particulară (când aceste contacte orientează formele și modalitățile de rezistență⁹).

- **Dublu-joc** – vom folosi acest termen pentru a caracteriza politica dusă de către majoritatea corpului diplomatic francez acreditat în România pe perioada războiului de a duce o politică între regimul de la Vichy și Franța Liberă.
- **Legăție** – vom folosi termenul de Ambasadă a Franței în România, sau de Ambasadă a României în Franța până la 11 septembrie 1940, dată la care Ion Antonescu a decis să „aducă la rang de Legăție toate Ambasadele sale din străinătate”¹⁰, după această dată vom folosi termenul de Legăție.

Identificarea metodelor, tehnicilor, procedeeleor și instrumentelor utilizate în cercetarea științifică

Lucrarea propune o abordare metodologică, analitică și descriptivă, folosind analiza de discurs, analiza rapoartelor diplomatice, a telegramelor, scrisorilor, etc. O delimitare cronologică și spațială este necesară pentru a înțelege cadrul în care s-au desfășurat relațiile diplomatice româno-franceze în perioada propusă, care a fost contextul epocii și care au fost evenimentele care le-au influențat cursul.

Referitor la metode au fost folosite următoarele **direcții de cercetare**:

- **Cercetarea cantitativă** – a presupus parcurgerea unei vaste bibliografii cu privire la cel de-al Doilea Război Mondial, politica internă și externă a regimului de la Vichy și a

---

⁸ *Ibidem*, p. 32.

⁹ *Ibidem*, p. 32.

¹⁰ AMEF, Fond Guerre Vichy, serie Z-Europa, sub-serie România, dosar nr. 675, f. 49.

României lui Antonescu, nașterea și organizarea Franței Libere, situația evreilor, etc. precum și a dosarelor din Arhivele franceze și române cu privire la problematica studiată.

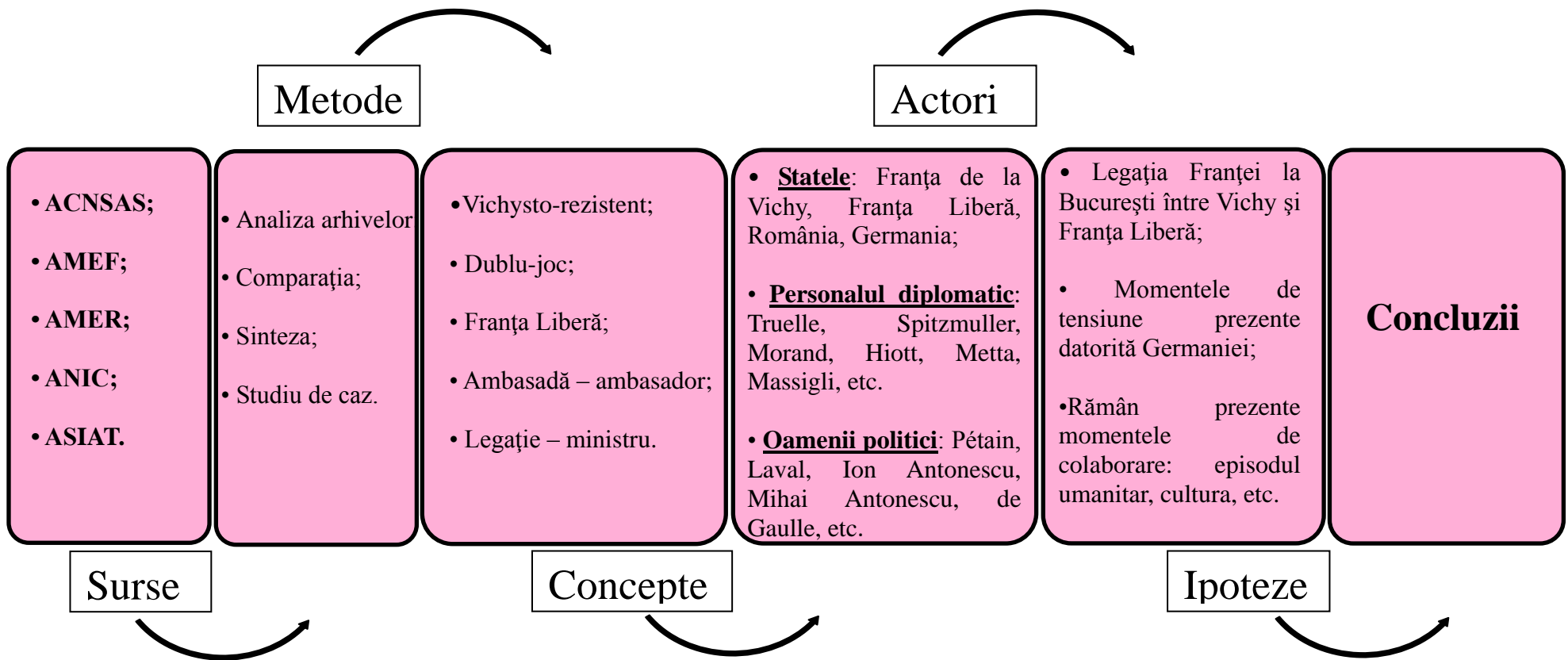
- **Cercetarea calitativă** – a fost asociată cu o varietate de perspective, folosind o gamă de metode focalizate pe sensurile și interpretarea fenomenelor și proceselor sociale în contextele particulare în care au apărut pentru a da originalitate lucrării.
- **Analiza de discurs** – analiza discursurilor responsabililor politici francezi, români și germani (ex. Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Philippe Pétain, Pierre Laval, Charles de Gaulle, Manfred von Killinger, Joachim von Ribbentrop, etc.)
- **Analiza documentară** – analiza de documente: rapoarte, telegrame, scrisori, ale Ambasadei, apoi Legației României în Franța și a celei franceze în România, etc.
- **Analiza textuală** - a fost folosită pentru a face referire la o metodă de analiză a conținutului documentelor, care folosește proceduri calitative pentru a aprecia semnificația unor idei și înțelesuri particulare din document.
- **Cercetarea critică** – interpretarea critică a surselor istoriografice și a documentelor de arhivă a permis scoaterea la iveală a unor aspecte necunoscute asupra percepției reciproce pe care cele două țări și le-au avut pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial.

Formularea ipotezelor de cercetare:

- I. În contextul derulării celui de-al Doilea Război Mondial, relațiile diplomatice între cele două state sunt menținute în ciuda nemulțumirii Germaniei, principalul domeniu de interes pentru Franța în România rămânând **domeniul cultural**.
- II. În contextul politic și ideologic al celui de-al Doilea Război Mondial recrutarea personalului diplomatic a reprezentat o problemă de natură politică și morală. Există o serie de surse documentare care confirmă ipoteza conform căreia personalul diplomatic francez din România era plătit și primea instrucțiuni de la Vichy dar menținea un contact permanent cu tabăra gaullistă, via Istanbul și-i transmitea informații, surse care ne permit să vorbim de o politică de „**dublu-joc**” în cadrul Legației franceze de la București.

- III. Pornind de la definiere conceptului de „*vichysto-rezistent*” existent în istoriografia franceză vom încerca să vedem în ce măsură putem să-l aplicăm traiectoriei și acțiunilor diplomaților supuși analizei, și desigur dacă putem sau nu să-i încadrăm în această categorie.
- IV. Având ca și exemplu atitudinea celor doi diplomați francezi, Jacques Truelle și Henry Spitzmuller dar și a diplomaților români, Dinu Hiott și Dumitru Metta față de soarta evreilor dorim să întărim ipoteza că nu toți cei care aveau atunci vreo calitate oficială împărtășeau și ideile sau convingerile regimurilor care le serveau ori au acceptat să devină complici ai acestor regimuri.
- V. Momentele de conflict și tensiune existente între România și Franța pe parcursul războiului s-au datorat intervenției Germaniei și a faptului că ea dictat reguliile pe plan european.
- VI. Problema Transilvaniei de Nord a reprezentat principala preocupare a autorităților române pe perioada războiului, fapt confirmat de către Arhive și de corespondența diplomatică a Legației franceze de la București cu regimul de la Vichy și Franța Liberă.

O schematizare a cercetării științifice poate fi redată astfel:

Lucrarea își propune să răspundă la următoarele întrebări:

Începând cu iunie 1940, unde s-a aflat Franța? Unde o putem situa? Cine i-a condus politica externă pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial? Vichy, Londra, Alger? Dar România? Cum putem caracteriza politica externă a regimului Antonescu? Putem vorbi de o politică externă proprie? Care au fost principiile sale? Cine au fost persoanele care au condus această politică? Putem vorbi în unele cazuri de o „politică de dublu joc” dusă de funcționarii regimului de la Vichy? Putem presupune că antisemitismul Regimului de la Vichy a reprezentat un factor în decizia membrilor Legației Franței în România de a se alătura Franței Libere? Putem vorbi de un efort depus de diplomații români acreditați în Franța pentru a obține o îmbunătățire a soartei românilor de origine evreiască care se aflau pe teritoriul francez în timpul celui de-al Doilea Război Mondial? Ce subiecte cu privire la Transilvania de Nord domină corespondența diplomatică franceză pe parcursul acestei perioade? Pornind de la documentele diplomatice franceze trimise de către reprezentanții francezi aflați la post în această regiune putem trage un bilanț asupra atitudinii autorităților române cu privire la chestiunea Transilvaniei de Nord? A existat sau nu o ruptură a relațiilor diplomatice franco-române după momentul august 1944?

De asemenea dorim să menționăm faptul că o mare parte din ideile cuprinse în prezenta cercetare științifică au fost validate prin includerea lor în cadrul unor articole și prezentări la reuniuni științifice atât la nivel național cât și internațional, dintre care cele mai relevante considerăm a fi:

Bichiș, Adriana, « De Vichy à la Résistance. Le cas du diplomate Jacques Truelle » in *Studia Europaea*, nr. 3/2012, pp. 189-208, Cluj-Napoca, ISSN (print): 1224-8746.

Bichiș, Adriana, « Moments de tension entre Vichy et Bucarest (juillet 1940-février 1941) » in *Analele Universității din Craiova. Istorie*, XVII, nr. 2 (22)/2012, Craiova, pp. 123-136, ISSN: 1224-5704.

Bichiș, Adriana, « Solomon Rosental – au sujet de la correspondance entre la Roumanie, l'Allemagne et la France », in *Revista Universității Petru Maior, seria Historia*, nr.2/2012, Târgu Mureș, pp. 117-127, ISSN: 1582-8433.

Bichiș, Adriana, « L'aide humanitaire accordée par la Roumanie à la France pendant la Deuxième Guerre Mondiale » in *Studia Europaea*, nr. 1/2013, Cluj-Napoca, pp.153-170.

Bichiș, Adriana, « Henry Spitzmuller – un acteur des relations franco-roumaines (1940-1944) » in *Codrul Cosminului, Revista Universității Ștefan cel Mare*, vol. XIX, nr. 1/2013, pp. 77-92, Suceava, ISSN: 1224-032X.

Bichiș, Adriana, « La Transylvanie dans les documents diplomatiques français pendant la Deuxième Guerre Mondiale (30 août 1940 – 9 mars 1945) » in *Modelling the New Europe*, nr. 8, august, 2013, Cluj-Napoca, pp. 61-78, ISSN 2247-0515.

Bichiș, Adriana, « Transition et démocratie en Afrique du Nord Étude de cas : la Tunisie », *Cha(lle)nging Democracy at the Beginning of the Third Millenium*, Editori: Monica MERUȚIU, Christian SCHUSTER, Ciprian BOGDAN, EFES, Cluj-Napoca, 2012, pp. 261-271, ISBN 978–606–526–125–9.

Bichiș, Adriana, « La diplomatie de la France de l'armistice à Montoire (22 juin – 24 octobre 1940) » in *Analele Universității din Craiova. Istorie*, nr. 2 (24)/2013, Craiova, (în curs de publicare).

Bichiș, Adriana, « Paul Morand, un ministre « d'élite » in *Elites and the South-East European Culture* (coord. Iulian Boldea, Cornel Sigmirean), Editura Lambert Academic Publishing, 2013 (în curs de publicare).

Bichiș, Adriana, « *Les implications du Traité de Lisbonne sur le cas hongrois* », Conferință Internațională, **EU in a Global World**”, 8-10 iunie 2010, Cluj- Napoca and Bistrița – Arcalia.

Bichiș, Adriana, « *Transition et démocratie en Afrique du Nord Étude de cas : la Tunisie* », Conferință Internațională, **Cha(lle)nging Democracy at the Beginning of 21st Century**, 27-29 octombrie 2012, Cluj-Napoca, Romania.

Bichiș, Adriana, « *L'aide humanitaire accordée par la Roumanie à la France pendant la Deuxième Guerre Mondiale* », Colocviu Internațional, **L'intervention humanitaire. Des principes éthiques aux défis pratiques**, 26 octombrie 2012, Cluj- Napoca, Romania.

Bichiș, Adriana « *La Transylvanie dans les documents diplomatiques français pendant la Deuxième Guerre Mondiale (30 août 1940 – 9 mars 1945)*», Colocviu Internațional, **Disintegration and integration in east-central Europe, (1919 – post-1989)**, 20-23 februarie 2013, Cluj-Napoca, Romania.

Bichiș, Adriana, « *La diplomatie de Vichy envers la Roumanie (1940-1944)* », Conferință Internațională, **Society for the Study of French History, 27e Colloque Annuel**, 29 iunie-2 iulie 2013, Cardiff, Marea Britanie.

Mulțumiri

Prezenta lucrare constituie rezultatul cercetării doctorale finanțate prin intermediul Proiectului cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013. Axa prioritară: 1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”. Domeniul major de intervenție: 1.5 „Programe doctorale și postdoctorale în sprijinul cercetării” Titlul proiectului: „Studii doctorale moderne: internaționalizare și interdisciplinaritate ” Cod Contract: POSDRU/107/1.5/S/76841.

Lucrarea de doctorat s-a realizat sub coordonarea științifică a domnului prof. univ. dr. Cornel Sigmirean, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca, Facultatea de Istorie și Filosofie, și a domnului prof. univ. dr. Ladislau Gyémánt, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca, Facultatea de Studii Europene cărora doresc să le mulțumesc pe această cale pentru colaborarea academică și sprijinul acordat pe parcursul formării mele universitare și postuniversitare. Lucrarea a fost îmbogățită în mod substanțial de stagiile de cercetare doctorală efectuate în Franța, la Universitatea „Paul Valery III” Montpellier, unde am fost coordonată de dl. prof. dr. Carol Iancu și la Universitatea „Paris-Est Créteil”, unde am fost coordonată de domnul prof. dr. Rémi Fabre și de doamna profesor Florence Bourillon, cărora aș vrea de asemenea să le mulțumesc pentru această oportunitate. Contribuția acestor stagii de cercetare a fost deosebită atât cu privire la sursele și documentațiile consultate, cât și cu privire la cooperarea de natură academică. De asemenea, aș dori să-i mulțumesc doamnei Danielle Pommier-Vautrin de la Universitatea „Paris-Est Créteil”, pentru sfaturile sale și răbdarea de care a dat dovadă pentru a-mi citi articolele publicate.

Structura lucrării

Prezenta lucrare este împărțită în cinci capitole, introducere, concluzii, bibliografie și anexe.

Capitol I, *Perspective politice interne și internaționale: Franța și România* propune o analiză a politicii externe franceze și române în contextul derulării celui de-al Doilea Război Mondial. Dorim să punem în lumină diversitatea comportamentelor actorilor care au constituit aparatul politic extern al regimului de la Vichy, al Franței Libere, și al României lui Antonescu. Un alt aspect tratat este cel referitor la funcționarea serviciilor Afacerilor Externe. În timp de criză, transmiterea informațiilor funcționează desigur mai greu, legătura între centru și posturile din străinătate fiind dificilă. Astfel, am identificat care au fost problemele de care s-au confruntat serviciile regimului de la Vichy, ale Franței Libere și cele ale României lui Antonescu.

Desigur, nu putem vorbi de politica externă fără a vorbi despre diplomație și invers, deoarece politica externă reprezintă strategia care permite diplomației celei mai tactice, de a se dezvolta în teren. Pentru a înțelege mai bine acest aspect vom relata o prezentare făcută de către ambasadorul Léon Noël¹¹ cu privire la acest subiect: „Politica externă reprezintă arta de a conduce relațiile unui stat cu alte state. Reprezintă modul de a le coordona. Sunt mai ales principiile, tendințele generale, obiectivele esențiale și acțiunea unui stat în afara frontierelor sale. Diplomația este arta de a asigura executarea, și dacă este posibil, bucuroasa realizare a programului astfel trasat, aplicarea sa metodică și cotidiană, prin negociere, sau cel puțin de a o păstra fie între diplomați, fie între diplomați și miniștri Afacerilor Externe”¹².

Astfel, trasarea direcțiilor generale ale politicii externe a regimului de la Vichy, a Franței Libere și a României lui Antonescu o propunem printr-o **multitudine de ipoteze:**

- Înfrângerea militară suferită de Franța în iunie 1940, a reprezentat și o înfrângere a politicii sale externe, și-n consecință a diplomației.

---

¹¹ Noël Emil (1888-1987) a fost ambasador la Varșovia între 1935 și 1940. În iunie 1940, el devine membru al Delegației Franceze și semnatar al convenției de armistițiu. A fost prim-delegat general al Guvernului în zona ocupată însă reticiențele sale în fața politicii lui Pierre Laval, îi determină pe germani să solicite plecarea sa. După război a fost deputat gaullist. A se vedea *Dictionnaire historique de la France sous l'Occupation*, sub coordonarea lui Michèle și Jean-Paul Cointet, Editura Tallandier, 2000, p. 523.

¹² Léon Noël, *Politique étrangère et diplomatie*, in « Les Affaires étrangères », P.U.F, Publication de l'Université d'Aix-Marseille, V, Paris, 1959, p. 99.

- Politica externă a regimului de la Vichy, a Franței Libere și a României lui Antonescu a fost influențată de evoluția celui de-al Doilea Război Mondial, principalele evenimente (declanșarea războiului împotriva U.R.S.S, debarcarea aliată din Africa de Nord, înfrângerea de la Stalingrad, etc.) provocând schimbări în acest domeniu.
- În contextul politic și ideologic al celui de-al Doilea Război Mondial recrutarea personalului diplomatic a reprezentat o problemă de natură politică și morală.
- În această perioadă profund marcată de desfășurarea războiului, politica externă este marcată de pragmatism, atât în ceea ce privește Franța, cât și România.

Prima parte a capitolului I analizează caracteristicile politicii externe a regimului de la Vichy. În prima parte este tratată diplomația franceză între iunie 1940, când a fost semnat armistițiul cu Germania nazistă și octombrie 1940, când a avut loc întâlnirea de la Montoire¹³ între conducătorii francezi și Hitler, analizăm astfel, primii pași ai regimului de la Vichy în domeniul diplomației. Considerăm că noua situație diplomatică rezultată din înfrângerea Franței, face necesară o revizuire a chestiunilor politice. Este vorba de a analiza problemele de care s-a lovit Franța la nivel diplomatic după această înfrângere, de a surprinde dificultățile unei Franțe pe care Malraux o numește: „O Franță văduvă de ea însăși și pe care lumea nu o mai recunoaște”.

Un loc aparte am decis să acordăm relațiilor regimului de la Vichy cu Marea Britanie și Statele Unite, pentru a vedea în ce măsură înfrângerea militară a avut consecințe asupra raporturilor Franței de la Vichy cu fostele sale aliate, ce loc și ce rol i-a fost acordat în strategia celor două mari puteri. De asemenea, considerăm esențială precizarea și confirmarea diferitelor orientări și faze a politicii externe printre care: dezbateră dntre partizanii unei politici de echilibru european, sprijinită discret de Londra și chiar de Moscova¹⁴ și parizanii unei ordini europene; începând cu Montoire, acceptarea acestei noi ordini, adică înscrierea Franței în Europa condusă de Berlin, și-n colaborarea politică și economică cu Germania; apoi

---

¹³ Pe 22 octombrie 1940 a avut loc întâlnirea dintre Hitler și Pierre Laval de la Montoire, apoi pe 24 octombrie cea dintre Hitler și mareșalul Pétain. O săptămână mai târziu, mareșalul s-a adresat compatrioților anunțându-i că: „S-a angajat să urmeze calea colaborării”; cuvântul primind o consacrație solemnă. A se vedea Henri Michel, *Pétain, Laval, Darlan, trois politiques?*, Editura Flammarion, Paris, 1972, p. 24; Philippe Burrin, *La France à l'heure allemande, 1940-1944*, Editura Seuil, Paris, 1995, p. 73.

¹⁴ Georges-Henri Soutou, « Vichy et Moscou, de 1940 à 1941 » in *Relations internationales*, nr. 107, Editura SEHRIC, Paris, 2001, p. 361.

începând cu mai-iunie 1941, acceptarea unei eventuale colaborări militare sau a unei cobeligeranțe de facto, dacă în schimb Vichy putea să substituie armistițiul unui regim convențional, mai favorabil și să obțină garanții cu privire la un viitor tratat de pace.

Intrarea în război a Germaniei împotriva U.R.S.S-ului a fost importantă pentru a favoriza la conducătorii francezi spiritul de colaborare în numele anticomunismului și a constituit o turnură esențială în politica internă și externă a regimului de la Vichy¹⁵. *A dus ruptura de Moscova spre o colaborare militară cu Germania și la înscrierea Franței în Europa antibolșevică?*

Ne propunem astfel, de a analiza dificultățile pe care Quai d'Orsay-ul le-a întâmpinat pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial, de a vedea ce consecințe a avut înfrângerea militară asupra diplomației, care au fost raporturile cu Statele-Unite și Marea-Britanie, de a vedea dacă/sau în ce măsură Moscova a avut o influență asupra politicii externe franceze, care au fost principalele evenimente din derularea celui de-al Doilea Război Mondial cu impact asupra politicii externe a Vichy-ului, de a surprinde în ce măsură Franța, în această perioadă dificilă a istoriei sale a reușit sau nu să aibă o suveranitate în domeniul diplomatic.

În urma înfrângerii și a deciziei generalului de Gaulle de a continua lupta, diplomații s-au divizat: o mică parte au plecat la Londra pentru a se pune la dispoziția Franței Libere ca și François Coulet, Maurice Dejean, însă cea mai mare parte au rămas la post și fie din simțul datoriei, fie din oportunism au preferat să servească regimul de la Vichy. Cu toate că o parte din categoria din urmă s-au alăturat în cele din urmă Franței Libere ei au fost artizanii tranziției între cele două politici externe. Însă, indiferent la ce perioadă a Franței Libere facem referire trebuie să determinăm: *Care au fost sursele de informație? Cum au fost luate deciziile? Cine le-a luat?*

Necesitatea unui Departament al Afacerilor Externe în interiorul Franței Libere s-a făcut simțită din momentul când Guvernul de la Vichy a decis să rupă relațiile diplomatice cu anumiți aliați tradiționali ai Franței: Marea Britanie, Belgia, Norvegia, Țările de Jos, Polonia, U.R.S.S, Iugoslavia, iar între 1942 și 1943, numărul rupturilor relațiilor diplomatice devenind considerabil.

---

¹⁵ *Ibidem*, p. 361.

Această izolare a Vichy-ului a dus și la închiderea unui număr mare de consulate a Franței în Imperiul britanic, ceea ce punea în pericol interesele materiale și morale ale Franței în aceste teritorii. În fața acestei situații, Franța Liberă a dorit menținerea și reînnoirea prietenii sale tradiționale, gestionarea patrimoniului politic, economic și cultural al Franței în lume, apărarea pozițiilor și a intereselor franceze, însă pentru a reuși acest lucru a fost nevoie ca Guvernele străine interesate să-i recunoască Franței Libere dreptul de a-și asuma sarciniile unui Stat suveran. O altă exigență care s-a impus în același timp a fost de a face cunoscută în lumea întreagă opinia ca poporul francez era doar provizoriu sub ocupația germană, că Guvernul instalat la Vichy nu reprezenta adevărată Franță și că doar cei care nu au acceptat semnarea armistițiului reprezentau Franța.

Până la 1 ianuarie 1943, 21 de țări au recunoscut Comitetul Național sau au stabilit relații oficiale cu el. Această recunoaștere a constituit de fapt condiția prealabilă a oricărei munci politice și diplomatice pe măsură ce Alianții s-au angajat să trateze cu acest Comitet Național probleme relative cu privire la evoluția războiului și a cooperării interaliatate.

În ceea ce privește artizanii politicii externe a Franței Libere demne de semnalat sunt numele lui Maurice Dejean, René Pleven și René Massigli.

Maurice Dejean¹⁶ a fost însărcinat cu afacerile externe ale Franței Libere, apoi al Comisariatului cu Afaceri Externe din cadrul Comitetului Național francez între septembrie 1941 și octombrie 1942. I-a urmat pentru câteva luni René Pleven, din octombrie 1942 până în februarie 1943, când a fost înlocuit cu René Massigli¹⁷ care a deținut aceleași funcții în

---

¹⁶ **Maurice Ernest Napoléon Dejean**, s-a născut pe 30 septembrie 1899; a fost directorul Afacerilor politice a Franței Libere între februarie și septembrie 1941; comisar național al Afacerilor Externe la Londra din 26 septembrie 1941 până pe 17 octombrie 1942; consilier diplomatic al Comitetului francez din ianuarie 1943 până în august 1943; ministru plenipotențiar de clasa a II-a pe 17 august 1943; delegat al Comitetului francez de eliberare națională pe lângă Guvernele aliate stabilite la Londra pe 26 august 1943; director general însărcinat cu afacerile politice din octombrie 1944 până în 1 decembrie 1945. Sursă *Annuaire diplomatique et consulaire de la République française pour 1947*. Nouvelle série, tome LI, Imprimerie Nationale, Paris, 1947, pp. 419-420.

¹⁷ **René Massigli** (1888-1988), diplomat francez, în 1938 a fost numit ambasador la Ankara unde rămâne până în 1940. Timp de 3 ani nu a avut nicio funcție oficială. În timpul verii lui 1942, generalul de Gaulle i-a cerut să vină la Londra și să ocupe funcția de comisar al Afacerilor externe al Franței Libere. În ianuarie 1943, a ajuns clandestin la Londra și a ocupat funcția propusă. După crearea C.F.E.N în iunie 1943, a fost confirmat în funcția de comisar al Afacerilor externe, funcție pe care a deținut-o până la Eliberare și la întoarcerea Guvernului provizoriu al generalului de Gaulle la Paris în septembrie 1944. Începând din noiembrie 1943, el construiește aparatul diplomatic al C.F.E.N, care la sfârșitul lui 1943 a fost recunoscut de 37 de state, precum și pe cel al viitorului Guvern provizoriu francez. După Eliberare a fost numit ambasador în Anglia, funcție în care a rămas

cadrul Comitetului Francez de Eliberare Națională (C.F.E.N) între 30 mai 1943 și 20 august 1944.

Referitor la politica externă a României, putem afirma că în perioada septembrie 1940 – august 1944, țara noastră a dus o politică externă „limitată”¹⁸, aflându-se în permanență sub supravegherea Germaniei lui Hitler. Ceea ce se poate sustrage din acțiunea dusă în domeniul politicii externe este dorința conducătorilor români de a recupera teritoriile pierdute în vara anului 1940, și iluzia că Germania ar putea juca un rol important în rezolvarea acestei probleme, în acest sens politica dusă de către Ion Antonescu poate fi caracterizată ca și „pur pragmatică”¹⁹. Principalele preocupări ale lui Antonescu în materie de politică externă au fost de a readuce România la granițele dinainte de iunie 1940.

Principalele preocupări ale lui Antonescu în materie de politică externă au fost **de a readuce România la granițele dinainte de iunie 1940**. A spus acest lucru răspicat într-o ședință de cabinet din 21 septembrie 1940, când a făcut apel la presa românească să nu „abandoneze toate problemele legate de granițele noastre, de drepturile noastre și de aspirațiile poporului român. Aceasta privește atât pe românii din Basarabia și Bucovina, cât și pe cei din Transilvania”. În același timp, a reafirmat angajamentul său față de Germania nazistă: „Față de Axă, v-am spus: noi mergem 100% până la moarte alături de Axă. Ori triumfăm cu Axa, ori cădem cu Axa. Dacă vom cădea cu Axa, pe hartă nu vom dispărea după cum nici Italia nici Germania nu vor putea să dispară, o națiune constituind o realitate peste care nu se poate trece. Însă eu vreau să răstorn arbitrajul de la Viena –fără să o spun - și să pregătesc campania pentru opinia publică mondială”²⁰. Referitor la diplomații francezi în post la București în timpul acestei perioade ei au înțeles foarte bine că: „Transilvania reprezintă o problemă pe care niciun Guvern Român nu o va lăsa nerezolvată”²¹.

---

timp de 10 ani. Vezi Raphaële Ulrich-Pier, *René Massigli (1888-1988). Une vie de diplomate*, Vol. I, Direction des Archives de Ministère des Affaires Étrangères, Presses Interuniversitaires Européennes, Bruxelles, 2006, pp. 1-3.

¹⁸ Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980, p. 556.

¹⁹ Dennis Deletan, *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său 1940-1944*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 67.

²⁰ *Ibidem*, p. 67.

²¹ Notă asupra politicii române după arbitrajul de la Viena (30 august 1940), 10 octombrie 1941, AMEF, Fond Vichy Guerre 1939-1945, serie Z-Europe, sub-serie România, dosar nr. 686, f. 12-13.

Capitol II, *Legăția Franței în România. De la Vichy la Rezistență?* prezintă o analiză a activității a doi diplomați francezi acreditați în România în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, consilierul de legație Henry Spitzmuller și ministrul Jacques Truelle.

Putem vorbi în unele cazuri de o „politică de dublu joc” dusă de funcționarii regimului de la Vichy ? Și dacă răspunsul este afirmativ, în ce context s-a născut aceasta? În numele a ce? Și pentru a servi cui?

Pentru a putea analiza traiectoriile supuse analizei spre tabăra gaullistă, ne-am limitat la un aspect al problemei și anume la dimensiunea politică a acțiunii lor. Plecând de la teoria lui Catherine Nicault, conform căreia „*orice Minister al Afacerilor Externe sau orice instituție care-i ține locul reprezintă un dispozitiv dedicat colectării și analizei informației*”²², am folosit ca principală sursă de informație în realizarea acestui capitol, documentele furnizate de această instituție. Deci, o sursă importantă în realizarea acestui studiu l-a reprezentat interpretarea documentelor de Arhivă.

Interesul nostru nu a fost de a face o istorie a acțiunii diplomatice a personajelor în chestiune, ci de a analiza dificultatea pe care au întâmpinat-o în a se alătura mișcării de Rezistență, de a deschide spre gaullisme, de a accepta tutela Franței Libere, de a vedea în ce condiții a fost posibilă această trecere, fără a uita de a face referire la cel de-al Doilea Război Mondial.

Desigur, încercarea de a înțelege atitudinea diplomaților regimului de la Vichy în fața dizidenței reprezintă un fenomen complex. Personalul diplomatic ca și ceilalți funcționari au fost puși în situația de a alege între a rămâne loiali Vichy-ului din convingere, principiu sau interes, sau să se alătore dizidenței giraudiste sau gaulliste, din aceleași motive. Referitor la ralieri, avem cazul agenților care decid să se rupă de Vichy și cel al agenților care adoptă „jocul dublu”, adică continuă să servească Vichy-ul, colaborând în același timp cu Rezistența. Este și cazul membrilor Legăției Franței în România, supusă analizei.

David Bobin, într-un articol apărut în 2008, susține că putem distinge trei etape în trecerea diplomaților francezi de la Vichy spre Franța Liberă, și anume: era continuității (10 iulie 1940 – 27 mai 1941), timpul ezitărilor (28 mai 1941 – 7 noiembrie 1942) și dislocarea

---

²² Catherine Nicault, « Que savaient les diplomates de Vichy? » in *Les Cahiers de la Shoah*, Université Paris 1, Édition Liana Levi, Paris, 1996, pp. 88-89.

corpului diplomatic (8 noiembrie 1942 – 20 august 1944)²³. Încercând să înțelegem atitudinea și comportamentul diplomaților francezi acreditați la București pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial, am decis să le analizăm activitatea în cadrul etapelor stabilite de David Bobin, deoarece în analiza propusă nu putem să nu facem referire la cel de-al Doilea Război Mondial și la evenimentele care i-au influențat cursul.

Jacques Truelle și Henry Spitzmuller au reprezentat două cazuri izolate ale corpului diplomatic francez din România?

Pentru a putea răspunde la această întrebare este necesară o analiză a activității personalului diplomatic și consular francez din România în decursul celui de-al Doilea Război Mondial. De fapt comportamentul lui Truelle și-a lui Spitzmuller și reflecțiile lor cu privire la „atitudinea duplicitară” față de Statul francez corespundea cu cea a majorității coloniei franceze din România. După armistițiul din iunie 1940, mai mulți membrii ai corpului diplomatic francez au părăsit România pentru a se alătura Rezistenței.

Datorită Arhivelor știm că deja pe 22 iunie 1940, generalul de Gaulle a primit din România o scrisoare prin care semnatarii și-au exprimat adeziunea la apelul din 18 iunie 1940. Scrisoarea a fost semnată de către Alphonse Dupront, directorul Institutului Francez și a Misiunii Universitare Franceze din România; Michel Dard, directorul Serviciului de presă a Ambasadei Franței în România; Charles Singevin și Jacques Laissaigne de la Serviciul de presă a Ambasadei Franței și de către Roger Paquelin²⁴, administratorul Băncii Comerciale Române.

În ceea ce privește Ambasada și mai apoi Legația Franței la București avem mai întâi cazul ambasadorul Adrien Thierry²⁵, în post din 30 mai 1936 și demis pe 22 iulie 1940, care

---

²³ David Bobin, « Pétain, Giraud ou de Gaulle ? Le personnel diplomatique face au choix, 1940-1944 » in *Revue d'histoire diplomatique*, 2008, nr. 2, pp. 97-114.

²⁴ Pe el îl propune Dupront generalului de Gaulle pentru a-i succeda ca și reprezentant al francezilor liberi în scrisoarea din 9 februarie 1941, sursă AMEF, *Fond cit.*, seria Londres (Conseil Nation Français juin 1940-juillet 1943), dosar nr. 274, f. 55.

²⁵ **Adrien Joseph Marie Thierry** s-a născut pe 4 ianuarie 1885, licențiat în drept, absolvent al Școlii de științe politice; trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la București pe 30 mai 1936; este numit ambasador pe 14 aprilie 1939: „Am onoarea de a vă aduce la cunoștință că prin decret pe data de 14 aprilie 1939 ați fost numit ambasador și trimis extraordinar al Republicii la București”; este pus în disponibilitate pe 22 iulie 1940; președinte al juriului la concursul de admitere în cariera diplomatică și consulară din 13 aprilie 1942; replasat în activitate începând cu 1 mai 1945; președinte al Comisiei centrale de navigație pe Rhin 21 mai 1945. Pentru cariera diplomatică a lui Thierry a se consulta *Annuaire cit.*, p. 574 ; AMEF, Fond personnel, seria 3 nominative, dosarul personal al lui Adrien Thierry, dosar nr. 271.

era caracterizat ca și fiind „ în mod clar ostil regimului de la Vichy”. François Charles-Roux, secretarul general al Ministerului Afacerilor Externe a regimului de la Vichy, afirma că Thierry a fost demis pentru a „evita ca nemții să-i solicite plecarea”²⁶. Avem apoi cazul lui Raymond Offray, atașat de ambasadă care pe 26 august 1940 a fost numit la Atena. El s-a alăturat Franței Libere pe 7 februarie 1941, iar pe 9 mai 1941 îl găsim angajat în Forțele Franceze Libere²⁷. În noiembrie 1942, este momentul pentru atașatul militar adjunct, locotenent-colonelul Neuhausser de a părăsi România și de a se pune în serviciul Franței Libere. Referitor la Jean Basdevant²⁸, secretarul de Ambasadă de clasa a II-a care se afla la București din august 1938, Anuarul diplomatic pentru anul 1947 ne precizează că a fost afiliat rețelei balcanice al serviciului de informații a Franței combatante, iar o sursă din tabăra gaullistă din 20 decembrie 1940, ni-l prezintă ca și un apropiat a lui Raymond Offray. Avem apoi cazul atașatului de legație, Jean Victor Sauvagnargues care în aprilie 1943 a părăsit România pentru a se alătura Franței Libere. Anuarul diplomatic și consular pentru 1947 ne furnizează informația ca în luna noiembrie 1943 s-a pus la dispoziția Delegației Generale a Franței din Levant.

Cât despre noul director al Institutului francez la București după plecarea lui Dupront din februarie 1941, Jean Mouton, putem presupune că la Vichy s-a început să se bătuiască simpatiile sale pentru Rezistență, căci la sfârșitul lui octombrie 1942, o notă a Serviciului de personal de la Vichy cerea Legației Franței la București informații despre situația lui Jean Mouton, activitatea sa, tendințele sale politice și relațiile pe care le avea cu mediile politice românești. În cazul său avem Jurnalul de război care nu lasă nicio îndoială asupra simpatiilor sale politice.

Având în vedere cele prezentate, putem afirma că Legația Franței la București manifesta rezervă în privința politicii regimului de la Vichy și a colaborării cu Germania.

---

²⁶ François Charles-Roux, *Cinq mois tragiques aux Affaires étrangères (21 mai-1 novembre 1940)*, Editura Plon, Paris, 1949, pp. 319-320.

²⁷ *Annuaire cit.*, p. 526.

²⁸ **Jean Dominique Basdevant** s-a născut la 16 aprilie 1912, doctor în drept, diplomat al Școlii de Științe Politice; numit atașat de ambasadă la 20 iulie 1938; numit la București la 12 august 1938; însărcinat cu funcții de secretar II la București, la 7 octombrie 1940; secretar de legație de clasa a II-a la 3 februarie 1941; afiliat rețelei Balcanice a serviciilor de informare a Franței Combatante, noiembrie 1942; secretar de Legație de clasa I, la 18 aprilie 1945; începând cu 1 ianuarie 1945 este sub-director la Administrația centrală, serviciul de informație și presă; iar începând cu 1 ianuarie 1946 este administrator de clasa a III-a. Sursă *Ibidem*, p. 355.

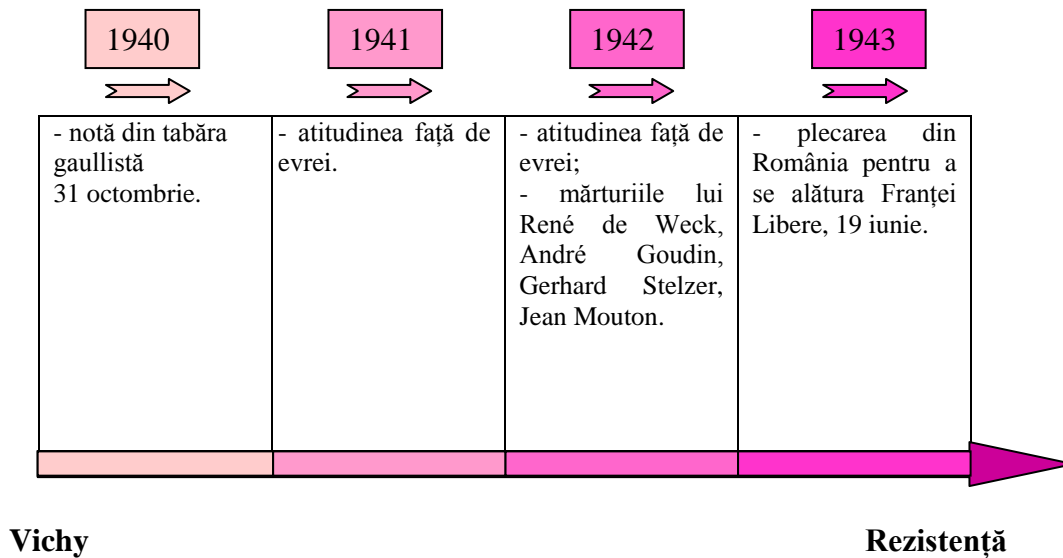

Fig.2 - Traiectoria ministrului Jacques Truelle de la Vichy spre Rezistență

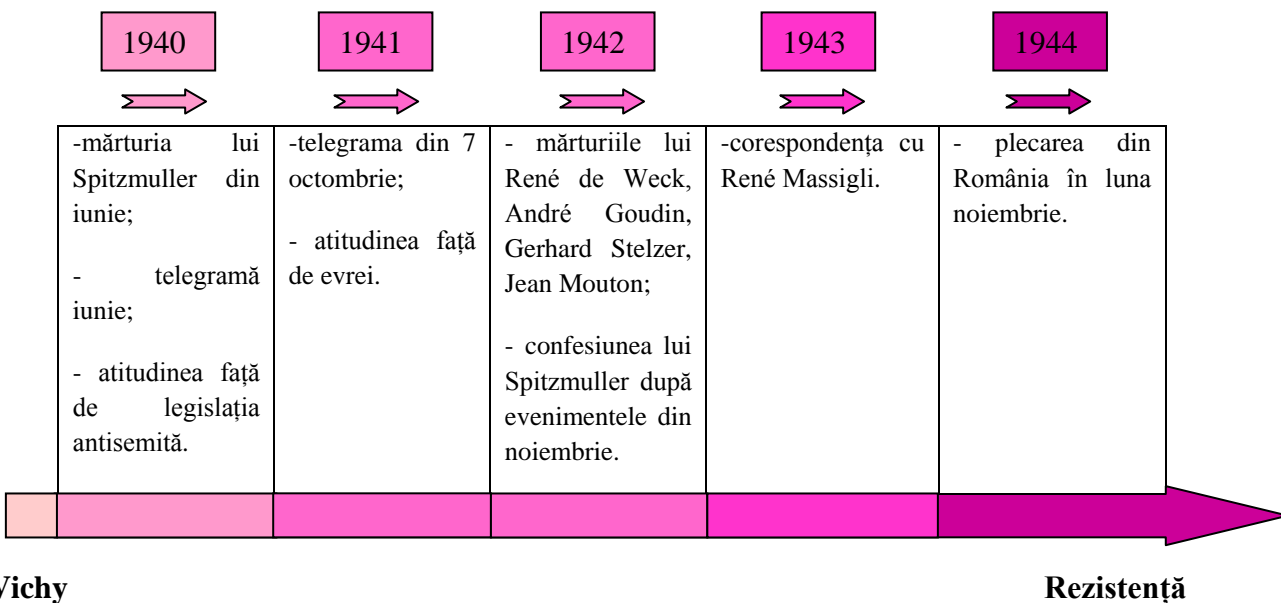

Fig.3- Traiectoria consilierului de legație Henry Spitzmuller de la Vichy spre Rezistență

- Vichy
- Rezistență

Argumentele dezvoltate pe parcursul capitolului II n-au permis să afirmăm că atât Henry Spitzmuller cât și Jacques Truelle pot fi încadrați în categoria „vichysto-rezistenților”.

Desigur, există asemănări cât și deosebiri în cea ce privește parcursul lor de la Vichy spre Rezistența, acestea fiind determinate atât de evoluția profesională cât și de motivația personală a fiecăruia.

După cum putem vedea și-n cele două figuri de mai sus, în ceea ce privește evoluția diplomatului Truelle putem afirma că în cazul său acest proces s-a desfășurat mai lent, că mediul politic din România a avut o contribuție esențială, astfel parcursul lui ne confirmă analiza lui Robert Belot asupra obstacolului pe care l-a constituit cultura unui înalt funcționar public pentru a se alătura taberei gaulliste, ministrul rămânând în post la București până în iunie 1943.

Referitor la traiectoria lui Henry Spitzmuller, reflectată în cea de-a doua figură, putem vedea că-n cazul său ralierea s-a produs devreme, după spusele acestuia chiar din vară lui 1940. Analizând corespondența diplomatică precum și o serie de mărturii din epocă cu privire la Spitzmuller este greu să ne dăm seama cât a fost interes personal și cât a reprezentat convingerea că își servește cât se poate de bine țara în acele momente deosebit de dificile. Cert este că datorită atitudinii adoptate pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial, Spitzmuller a putut să servească Franța și sub Republica a IV-a, deci se înscrie în afirmația istoricului Robert Paxton care atrage atenția asupra faptului că: „aproape două treimi din corpul diplomatic francez rămâne același sub Republica a IV-a ca și sub Vichy”.

În cazul celor doi diplomați se confirmă deci „*politica de dublu joc*”, subiect atât de controversat în istoriografia franceză²⁹ de către cei care au studiat regimul de la Vichy și funcționarii care l-au servit.

Capitolul III, *Tensiuni și declin în relațiile româno-franceze (1940-1942)* analizează momentele tensionate intervenite între cele două state de la instaurarea regimului de la Vichy în iulie 1940, până la sfârșitul anului 1942.

Analiza activității atașărilor militari, navali și ai aerului francezi acreditați în România pe durata celui de-al Doilea Război Mondial ne confirmă că tensiunile din domeniul militar s-au datorat intervenției Germaniei și a nemulțumiri sale că Franța și-a menținut această categorie de diplomați la București, cu toate că, ea a fost permisă Hexagonului de către Germania în vara lui 1940. Menținerea atașărilor militari arată că ei au fost pentru Vichy,

---

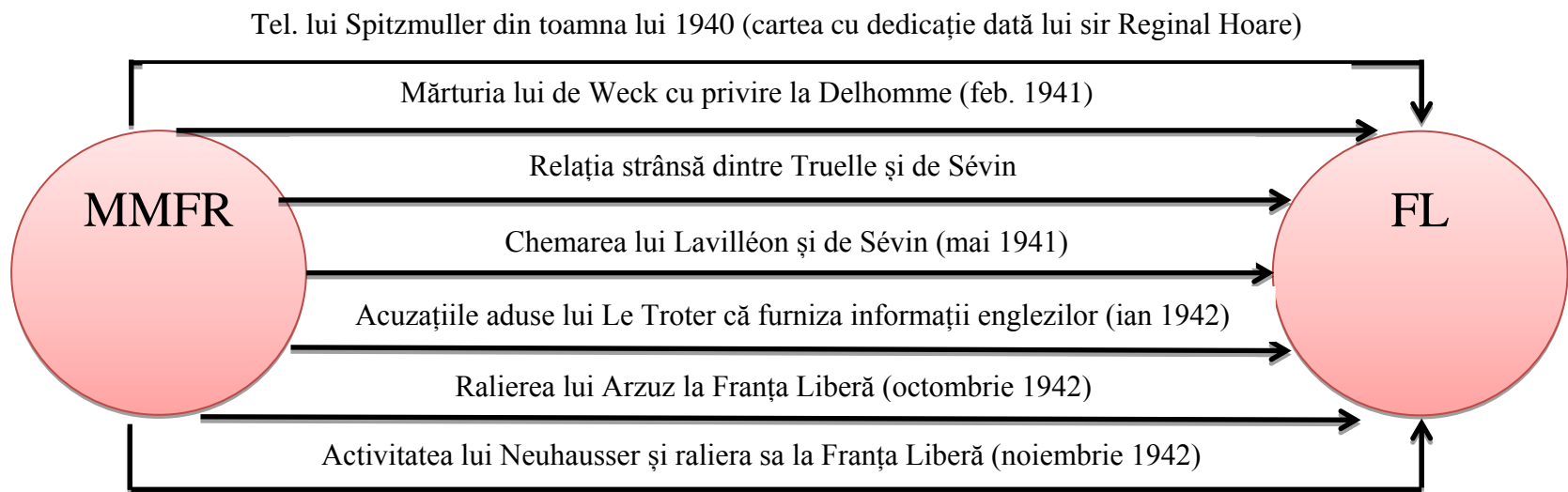
²⁹ A se vedea Robert Aron, *Histoire de Vichy*, Editura Fayard, Paris, 1954 și Robert O. Paxton, *La France de Vichy, 1940- 1944*, Editura Seuil, Paris, 1997.

instrumentele afirmării legitimității sale ca și stat suveran față de cealaltă Franța, cea a generalului de Gaulle.

Ce bilanț poate fi tras însă cu privire la acțiunea diplomatică a membrilor Misiunii Militare Franceze din România?

Referitor la corpul diplomatic militar francez din România putem presupune o simpatie pentru Franța Liberă și o posibilă colaborare din mai multe motive. Avem în primul rând simpatia evidentă arătată de Legația franceză și de membrii M.U.F față de Franța Liberă, dovezile de colaborare și ralierele care s-au produs din România la tabăra generalului de Gaulle. Avem apoi mărturia lui René de Weck cu privire la posibila simpatie a generalului Delhomme pentru Anglia care nu o putem neglija. Studiul Arhivelor ne-a permis să vedem respectul și simpatia care i le-a acordat ministrul Truelle atașatului aviației, col. de Sévin și strânsa legătură care a existat între cei doi. Este deci foarte posibil ca acuzațiile aduse de germani și care au cerut înlocuirea acestui funcționar precum și a Lt.-col. Lavilléon să nu fi fost strict nefondate. Nu putem neglija nici faptul că Lt.-col. Le Troter a fost acuzat că furniza informații englezilor. Chiar dacă în cazul său nu avem nicio ipoteză care să poată susține ralierea sa la mișcarea generalului de Gaulle, nu putem nici să ometem că acuzațiile aduse erau strict nefondate având în vedere mediul pro-gaullist de la București. Avem apoi ralierea atașatului naval de la Istanbul, Arzuz care a ocupat și funcția de atașat naval neinstalat la București. Cu toate că au existat probleme de comunicare între București și Istanbul datorită stării de război este greu de crezut că acestea au fost aproape inexistente. Cel mai evident caz în domeniul militar îl constituie însă ralierea la Franța Liberă a Lt.-col. Neuhausser, adjunctul atașatului militar, în noiembrie 1942.

Putem deci presupune că în anumite situații intervenția autorităților germane și nemulțumirile lor cu privire la activitatea membrilor Misiunii Militare Franceze nu au fost strict neîntemeiate.

Fig. 4. Dovezi de simpatie în cadrul MMFR față de FL

Legendă:

MMFR – Misiunea Militară Franceză din România

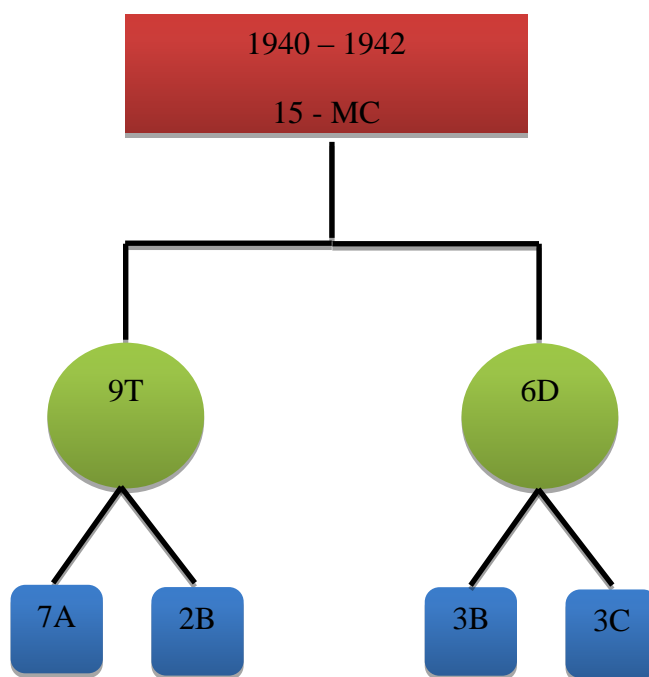
FL – Franța Liberă

În perioada 1940-1942 am detectat datorită Arhivelor **15 momente de conflict** între România și Franța, neînțelegeri care s-au rotit în jurul a două subiecte: statutul cetățenilor francezi din România și cel membrilor Misiunii Militare Franceze. În primul caz, principala problemă a reprezenta-o măsurile de *expulzare* pe care partea română le-a întreprins pe parcursul acestei perioade, iar în cel de-al doilea caz, situația încordată s-a datorat *limitării* care le-a fost impusă reprezentanților francezi în domeniul militar. Aceste 15 momente de conflict le-am împărțit apoi în **9 momente de puternică tensiune** și **6 momente de declin**. În categoria **momentelor de tensiune** am încadrat: expulzarea inginerilor francezi din România la 27 iulie 1940; intervenția ambasadorului Franassovici din luna august 1940; cele două note din ianuarie 1941 cu privire la situația atașajilor militari; arestarea directorului agenției române Hachette, Roger în luna martie 1941; arestarea personalului francez aflat la conducerea S.F.N.D, printre care s-a aflat și consulul francez la Brăila, Boscoff din luna aprilie 1941; arestarea ziaristului Maurice Nègre, atitudinea presei române față de Franța, regimul care i-a fost acordat reprezentantului Havas-O.I.F în România (dl. Jouve și dl. Clot) și incidentul dintre Lt.-col. Le Troter și ofițerul Statului-Major român însărcinat cu raporturile cu atașajii militari străini, din ianuarie 1942. În ceea ce privește **momentele de declin** am identificat: interzicerea vapoarelor franceze din flota Dunării de a-și continua evacuarea în iunie 1940; decizia generalului Antonescu de a aduce la ranugul de Legație, Ambasadele sale din străinătate din luna septembrie 1940; vizita din 7 februarie 1941 a generalului Delhomme și a Lt.-col. Lavilléon făcută generalului Antonescu; chemarea Lt.-col. Lavilléon și a col. de Sévin în luna mai la cererea strictă a Germaniei; primirea care le-a fost făcută Lt.-col. Le Troter și lui Tarle în luna iulie 1941 de către autoritățile române, decizia din 2 iulie 1941 de a interzice în România de a se folosi limba franceză pentru corespondență.

Din cele 9 momentele de tensiune, 7 s-au datorat statutului acordat cetățenilor francezi din România, iar celelalte două s-au datorat limitărilor impuse activității membrilor Misiunii Militare Franceze din România. Referitor la cele 6 momentele de declin identificate, 3 dintre ele au apărut în domeniul militar, celelalte trei privind alte probleme (episodul privind interzicerea navelor franceze de a-și continua evacuarea, iunie 1940; retrogradarea Ambasadei

României în Franța la rangul de Legație; interzicerea folosirii limbii franceze pentru corespondență, iulie 1941).

Putem astfel afirma că măsurile de expulzare întreprinse de către România față de cetățenii francezi și statutul acordat membrilor Misiunii Militare Franceze din România au constituit principalele cauze a momentelor de conflict dintre cele două state în perioada 1940-1942.

Fig. 5. Momente de conflict între România și Franța (1940-1942)

Legendă:

MC - Momente conflictuale

T – Momente de tensiune

D – Momente de declin

A – Statutul cetățenilor francezi din România

B – Statutul membrilor misiunii militare franceze

C – Alte cauze

Capitolul IV, *Ipostaze ale „colaborării” dintre România și Franța* propune o analiză a două momente de colaborare care au intervenit între România și Franța pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial. În prima parte vom analiza episodul ajutorului umanitar oferit de către partea română Franței pe parcursul anului 1943; iar în partea a doua vom face referire la cazul celebrului avocat român de origine evreiască, Solomon Rosental, care pe durata războiului a constituit un important subiect al corespondenței diplomatice între România, Franța și Germania.

Încadrarea misiunii ministrului Paul Morand de la București (28 august 1943 – 17 mai 1944) în momentele de colaborare dintre cele două țări necesită o serie de clarificări. Este oarecum impropriu de a încadra această misiune în momentele de colaborare franco-române, însă în această categorie încadrăm doar ajutorul umanitar acordat Franței de către România, afirmând că rolul lui Morand în acest episod a fost redus, inițiativa existând înaintea sosirii sale la București. Atitudinea binevoitoare a presei române față de ministrul Morand s-a datorat în primul rând „scriitorului Paul Morand” și nu „diplomatului”. Lipsa momentelor de tensiune și conflict dintre cele două țări, față de perioada 1940-1942 s-a datorat evoluției celui de-al Doilea Război Mondial și a schimbărilor intervenite, precum și faptului că inițiativele celor două state în domeniul politic și economic erau extrem de reduse.

În cadrul raporturilor dintre cele două țări este demn de reținut caracterul episodului umanitar făcut de către partea română față de Franța pe parcursul anului 1943 și la începutul anului 1944 și să-l adăugăm la momentele de colaborare dintre cele două părți, fiind considerat o reușită a diplomației în această perioadă atât de sumbră din istoria celor două țări.

Orice analiză a unei operațiuni umanitare, oriunde are ea loc, trebuie să se sprijine pe o viziune de ansamblu care să cuprindă realitățile locale (politice, militare, sociale, economice, religioase, culturale), precum și factori ca și logica instituțională, contextul internațional, o argumentație proprie a actorilor umanitari implicați în proces.

Abordarea subiectului privind ajutorul umanitar acordat de către România, Franței pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial integrează mai multe noțiuni de interdependență: mișcarea, actorul, operatorul, timpul, spațiul umanitar, beneficiarul, asistența și natura acestuia, referința la valori și idealuri.

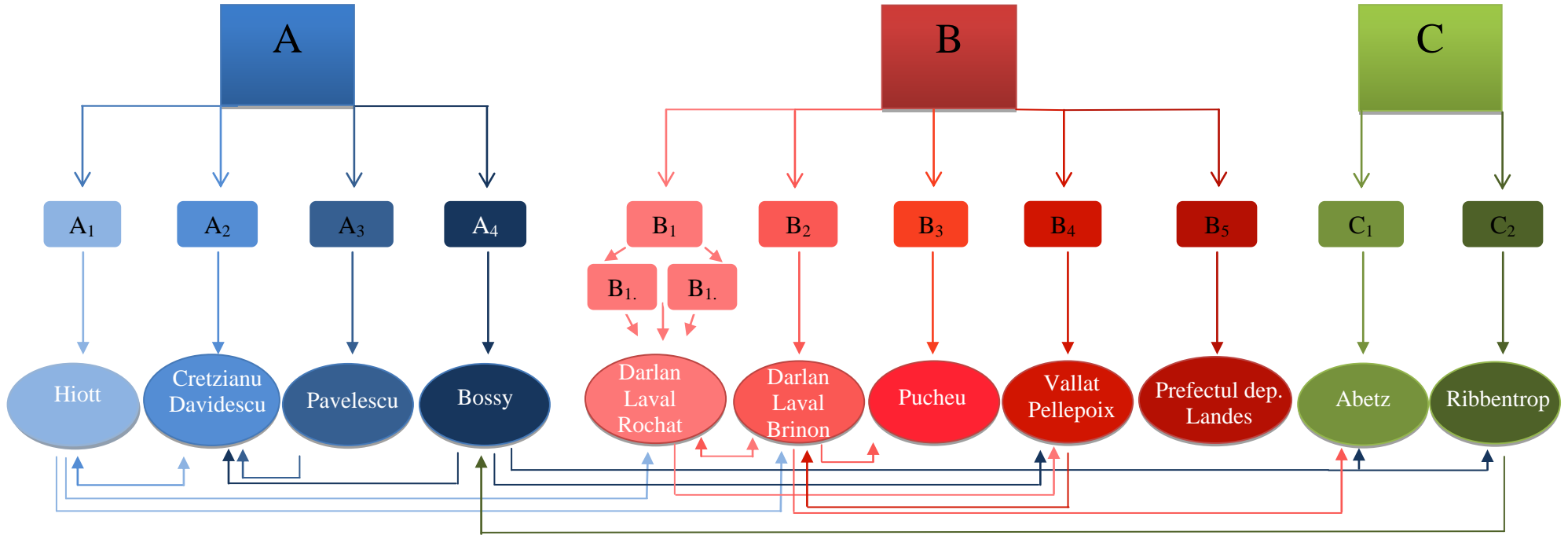
Astfel am analizat mesajul pe care partea română a dorit să-l transmită Franței cu prilejul acestui ajutor umanitar și anume că românii nu au dorit să fie asociați ca și aliați ai germanilor, ci ca vechi prieteni ai Franței de care se simțeau legați cultural și sentimental. Prin urmare, ajutorul umanitar a fost motivat mai ales ca și fiind rezultatul unei lungi istorii de prietenie între cele două țări. Acțiunea generoasă făcută de către România trebuie să fie analizată în contextul circumstanțelor speciale în care s-a produs, adică războiul împotriva Uniunii Sovietice. Ne propunem să analizăm acțiunea actorilor acestui ajutor umanitar: Statul, Asociațiile umanitare, personalul diplomatic, oamenii politici, persoanele private, de a vedea care a fost rolul lor? Cum intenționau să acționeze? Care a fost scopul lor?

Această activitate umanitară a reprezentat un nou instrument al propagandei române în Franța în momentul când domeniile politic și economic traversau o perioadă de umbră. Cu toate că România a participat activ la război, ea a găsit mijloacele de a ajuta o țară cu care era legată din punct de vedere cultural și spiritual. Paul Morand rezuma foarte bine situația României în această perioadă: „România trăiește un fel de euforie. Recolta a fost excelentă, se mănâncă pâine alba, inflația a umplut bursele, afacerile merg, salariul funcționarilor a fost ridicat cu 30%. Panică și euforie, aceasta este o contradicție ciudată. Este cea din România în ajunul iernii 1943-1944 [...] Românii sunt conștienți de a fi pe marginea prăpastiei, dar nici unul dintre ei, nu se îndoiește că un miracol trebuie să-i salveze”³⁰.

Partea a doua a capitolului IV tratează intervențiile făcute la nivel instituțional în favoarea ilustrului avocat Solomon Rosental, român de origine evreiască, personaj care în perioada interbelică a reprezentat Statul român la o serie de procese internaționale, a fost avocat al familiei regale a României și președintele Consiliului Juridic al Ministerului de Externe al României. În 1938 a ajuns în Franța unde l-a găsit și începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Instalat la Hossegor, în departamentul Landes după ocuparea Parisului de către germani a fost supus măsurilor luate împotriva evreilor de către legislația franceză a regimului de Vichy. Rămas astfel în zona Franței ocupată de către germani, Rosental bolnav și privat de informații cu privire la ce se întâmpla în România, a încercat să ceară ajutorul de la prietenii și foștii colegi de la București pentru a interveni pe lângă autoritățile franceze și germane pentru a obține o îmbunătățire a sortii sale.

---

³⁰ Telegramă trimisă de către Paul Morand lui Pierre Laval, București, 23 octombrie 1943, AMEF, Fond Vichy Guerre 1939-1945, serie Z-Europe, sub-serie Roumanie, dosar nr. 690, f. 84-87.

Fig. 6. Intervenția în favoarea avocatului Rosental la nivelul instituțiilor române, franceze și germane

1941	1942				1943				1944	
Mar.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Mar.	Apr.	Iun.	Aug.	Primăvară	
$A_2 \rightarrow A_1$	$A_4 \rightarrow A_2$	$A_2 \rightarrow A_4$	$A_3 \rightarrow B_3 \rightarrow B_4$	$A_4 \rightarrow A_2$	$A_1 \rightarrow B_2 \rightarrow B_{1.1}$	A_1	$A_1 \rightarrow B_1 \rightarrow B_4$	A_1	$A_3 \rightarrow A_2$	
				$A_4 \rightarrow A_2$		B_1		B_1		
		$A_1 \rightarrow B_1$	$A_2 \rightarrow A_4$	$A_4 \rightarrow C_2$		B_2		$B_2 \rightarrow C_1$		C_2
				$A_1 \rightarrow B_2 \rightarrow B_{1.1} \rightarrow B_4$		C_1				A_4
				$A_4 \rightarrow A_2$		B_4		B_4		

Tabel 3. Circuitul documentelor diplomatice române în favoarea avocatului Rosental

Legendă:

A - România

A₁ – Legația română de la Vichy

A₂ – Ministerul Afacerilor Externe român

A₃ – Consulatul român din Paris

A₄ – Legația română din Berlin

B – Franța

B₁ – Departamentul Afacerilor Externe

B_{1.1} – Serviciul de Protocol

B_{1.2} – Direcția Politică

B₂ – Guvernul

B₃ – Ministerul de Interne

B₄ – Comisariatul General pe probleme evreiești

B₅ – Prefectura departamentului Landes

C – Germania

C₁ – Ambasada Germaniei la Paris

C₂ – Ministerul Afacerilor Externe german

Ce eforturi au depus diplomații români acreditați în Franța pentru a obține o îmbunătățire a soartei românilor de origine evreiască care se aflau pe teritoriul francez în timpul celui de-al Doilea Război Mondial? Au existat intervenții din partea membrilor corpului diplomatic în favoarea lor? Și dacă da, au acționat ei din proprie inițiativă? Ce instituții au fost implicate? Cum a circulat informația de la o instituție la alta? Care au fost actorii implicați? Care au fost problemele întâmpinate? Dar rezultatele?

Referitor la instituțiile implicate în acest proces, putem să amintim Legația română de la Vichy, Legația română de la Berlin, Consulatul român de la Paris, Ministerul Afacerilor Externe Român și Francez, Guvernele celor două state, Comisariatul General pe probleme evreiești și Prefectura departamentului Landes.

În tabelul de mai sus am încercat să surprindem intervențiile făcute de către instituțiile române, fie că a fost vorba de către Legația română de la Vichy (A₁), Ministerul Afacerilor Externe de la București (A₂), Consulatul român din Paris (A₃) sau Legația română din Berlin (A₄). Putem vedea astfel, că în ceea ce privește acțiunea ministrului Hiott, Arhivele ne semnalează 6 intervenții esențiale pentru a obține o îmbunătățire a soartei avocatului Rosental. Demne de semnalat sunt și intervențiile ministrului Bossy, de la Legația din Berlin care a atras atenția Ministerului de la București asupra unor aspecte foarte importante și semnalate deja pe parcursul acestui subcapitol. Cazul avocatului Rosental a făcut astfel parcursul multor instituții, însă din păcate, în ciuda tuturor acestor eforturi nu avem informații ca acesta ar fi obținut prelungirea pașaportului diplomatic de care avea atâta nevoie, a fost internat în lagărul de la Drancy, i s-a confiscat postul de radio, a fost obligat să poarte steaua galbenă, etc. Cert este că a supraviețuit celui de-al Doilea Război Mondial, intervențiile făcute în favoarea sa nefiind în zadar.

Astfel putem vedea, pe parcursul acestui subcapitol, cum faimosul avocat Rosental a reprezentat un subiect de corespondență important între România, Franța și Germania pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial, fapt care poate, din vitregia vremurilor și a faptului că era aproape lipsit de orice sursă de informație la Hossegor, el nici măcar nu l-a putut afla.

Ultimul capitol, *Transilvania în documentele diplomatice franceze în timpul celui de-al Doilea Război Mondial* tratează problema Transilvaniei de Nord pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial, și anume de la semnarea arbitrajului de la Viena din august 1940, când acest teritoriu a fost acordat Ungariei, până în luna martie 1945, când el revine României, surprinzând rolul esențial pe care România l-a acordat Transilvaniei pe parcursul acestei perioade atât de dificile a istoriei sale. Ne propunem astfel să vedem cum a fost perceput de către autoritățile de la Vichy și de către reprezentanții Franței în România acest „abandon” al Transilvaniei de Nord autorităților maghiare; ce subiecte cu privire la Transilvania de Nord domină corespondența diplomatică franceză pe parcursul acestei perioade. Pornind de la documentele diplomatice franceze trimise de către reprezentanții francezi aflați la post în această regiune putem trage un bilanț asupra atitudinii autorităților române cu privire la chestiune Transilvaniei de Nord? Cum intenționau să acționeze și ce strategie au urmat pentru a rezolva această problemă?

În ultima parte a capitolului al V-lea propunem o clarificare a statutului relațiilor franco-române după evenimentele din august 1944, în încercarea de a stabili dacă a existat sau nu o ruptură, dacă da, în ce condiții a fost posibilă o reluare a acestor relații, pe ce canale au avut loc negocierile, cine au fost principalii actori ai demersului diplomatic, care a fost rolul U.R.S.S-ului, de ce probleme și dificultăți s-au lovit cele două state, care a fost situația instituțiilor române din Franța după august 1944 și soarta diplomaților din cele două state.

O schematizarea a eforturilor făcute pentru clarificarea statutului relațiilor diplomatice franco-române poate fi redată în felul următor:

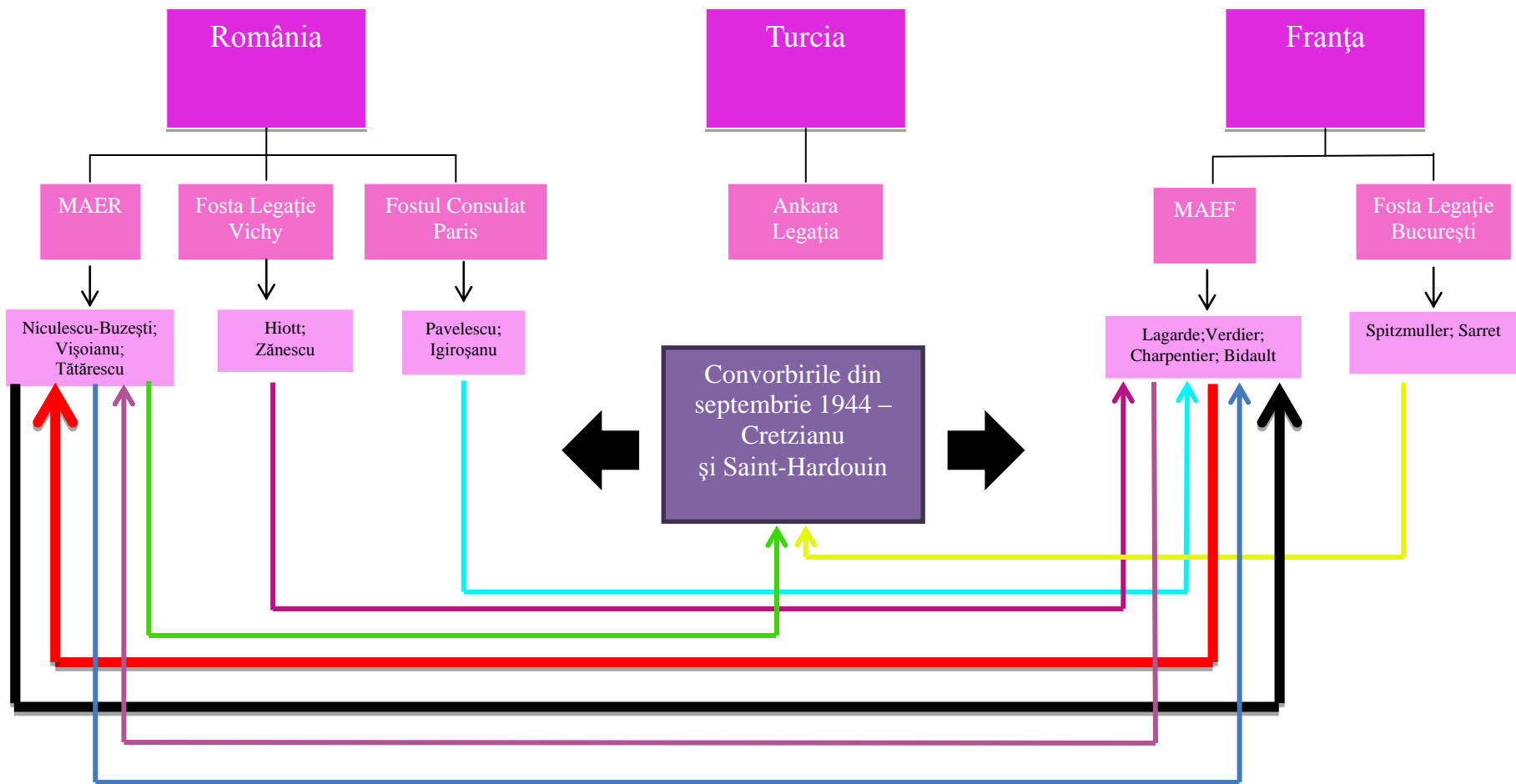

Fig. 7. Demersurile întreprinse pentru clarificarea statutului relațiilor diplomatice franco-române după momentul august 1944

Legendă:

- Declarațiile din 24 august, 1 și 5 septembrie 1944 ale lui Niculescu-Buzești de recunoaștere a G.P.R.F;
- Demersurile lui Hiott pe lângă Lagarde (21 august 1944) și Verdier (sf. August 1944);
- Telegramele trimise între 3-5 septembrie 1944 de către Spitzmuller (semnat Boccace) la Ankara;
- Demersul lui Igiroșanu pe lângă Charpentier, septembrie 1944;
- Recunoașterea G.P.R.F de către Guvernul de la București, sfârșitul lui septembrie 1944;
- Recunoașterea Guvernului de la București de către G.P.R.F, octombrie 1944;
- Numirea lui Sarret „însărcinat cu interesele franceze în România” septembrie 1944; numirea lui Jean Paul-Boncour „reprezentant politic al G.P.R.F în România”, în noiembrie 1944, ajunge în luna martie 1945;
- Numirea lui Igiroșanu ca și „însărcinat cu interesele române în Franța”, în octombrie 1944; numirea lui Radu Crutzescu ca și ministru la Paris, februarie 1945, interim a fost desemnat Alexandru Bianu, ajunge în martie 1945; în august 1945, numirea lui Mihail Ralea, ministru la Paris; nici Crutzescu nici Ralea nu ajung la Paris.

Concluzii

A avut Franța o politică externă sau mai multe pe perioada celui de-al Doilea Război Mondial? Ce concluzii putem trage analizând politica sa față de România?

Perioada de după semnarea armistițiului a fost pentru regimul de la Vichy una a „concesiilor”. În această perioadă, în Europa Centrală și Orientală, Franța a devenit un simplu spectator, rămânând silențioasă în fața unor evenimente de importanță capitală ca și regimul internațional al Dunării; arbitrajul de la Viena care acorda Transilvania de Nord Ungariei; penetrarea culturii germane în Balcani; anexarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către Rusia; evoluția relațiilor dintre Moscova și Berlin; toate acestea reprezintă exemple care arată inerția diplomației franceze în această perioadă³¹. Pe măsură ce diplomația regimului de la Vichy își pierdea din credibilitate și devenea tot mai statică, a început să se contureze serviciul Afacerilor Externe al Franței Libere. Prin urmare, această perioadă este caracterizată de „*politica de dublu joc*” dusă de către francezi, între regimul de la Vichy și Franța Liberă. Este și cazul diplomaților acreditați la București. Argumentele dezvoltate pe parcursul acestei cercetări ne permit să afirmăm că atât Henry Spitzmuller cât și Jacques Truelle pot fi încadrați în categoria „*vichysto-rezistenților*”, în cazul lor se confirmă deci „*politica de dublu joc*”, subiect atât de controversat în istoriografia franceză³² de către cei care au studiat regimul de la Vichy și funcționarii care l-au servit. Considerăm însă, că fiecare caz merită o analiză individuală. Figura de mai jos reprezintă o schematizare a membrilor corpului diplomatic francez acreditat la București pe perioada războiului. Putem vedea că numărul celor care au colaborat cu Franța Liberă este covârșitor. De la ministrul Truelle până la personalul auxiliar, dovezile furnizate de Arhive referitoare la colaborarea cu mișcarea de Rezistență sunt evidente. Avem apoi cazul membrilor în cazul cărora simpatia pentru Franța Liberă și o posibilă colaborare este doar bănuită, cum este cazul ambasadorului Thierry, a generalului Delhomme, a atașatului de aviație colonelul de Sévin, etc. Demn de semnalat este că doar în cazul ministrului Paul Morand și al consulului Py putem afirma că au fost fideli regimului de la Vichy.

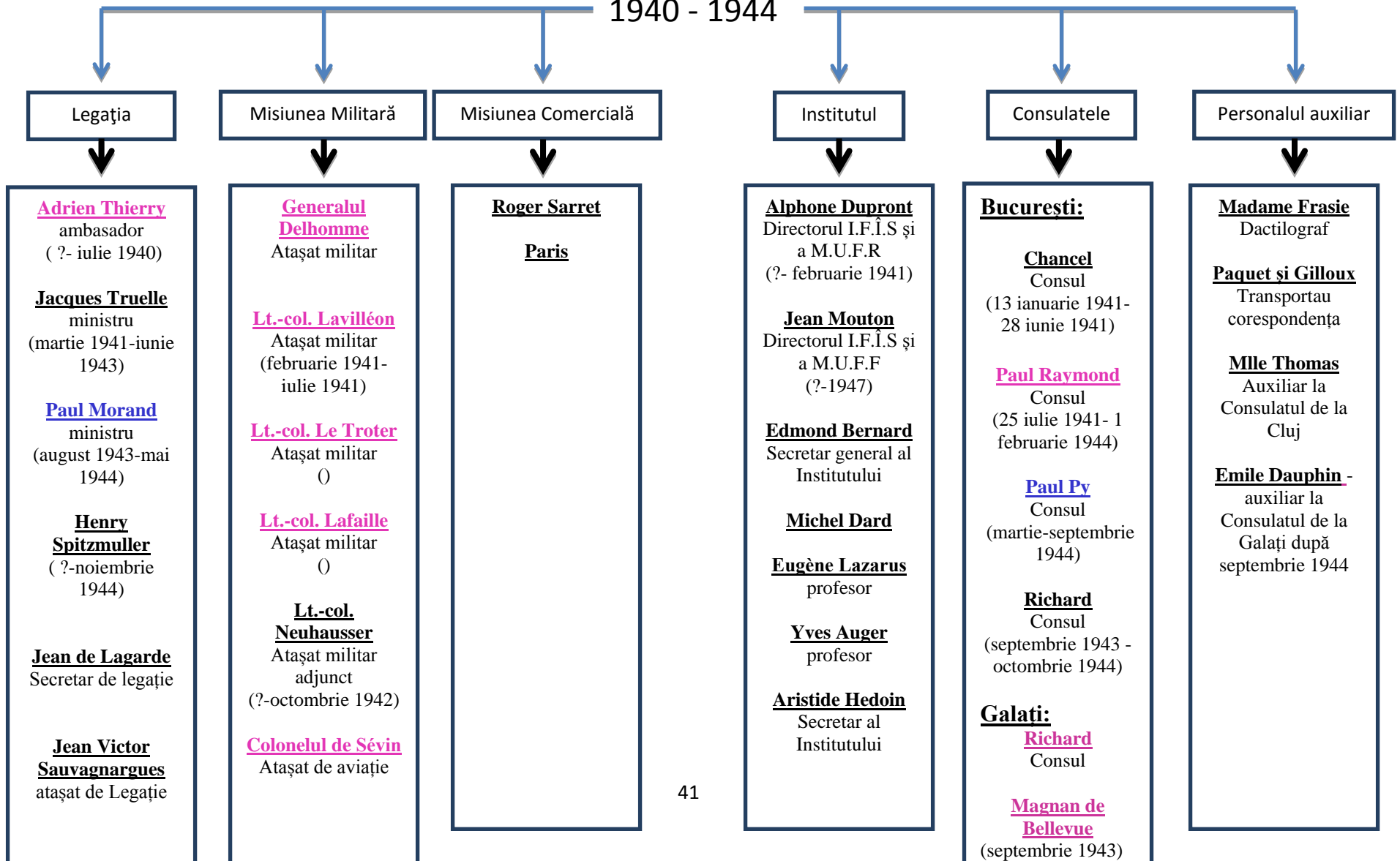
---

³¹ Prefață de André Kaspi, in *Documents diplomatiques français 1940 Tome II (11 juillet - 31 décembre 1940)*, Ministère des Affaires Étrangères, coord. André Kaspi, Editura P.I.E-Peter Lang, Presses Interuniversitaires Européennes, Bruxelles, 2009.

³² A se vedea Robert Aron, *op. cit.*, și Robert O. Paxton, *op. cit.*

Corpul diplomatic francez în România

1940 - 1944

Jean Basdevant
Secretar de legație

Marc Fabre

Le Tarle
Atașat de aviație

Rivière

Germain
Adjutant șef

Haunamur:
Denamur
adjutant

Brăila:
Boscoff

Timișoara:
Boullen

Constanța:
Seguinaud

Cluj:

Peuch
(până la 16 oct
1940)

Claudon ?
(oct 1940 – 1945)

Legenda:

- - colaborarea cu Franța Liberă - **demonstrată**
- - colaborarea cu Franța Liberă - **presupusă**
- - adepți ai Regimului de la Vichy
- - nu avem dovezi

Fig. 9. Corpul diplomatic francez din România 1940-1944

Astfel, din cele prezentate mai sus putem **afirma că diplomația regimului de la Vichy în România a reprezentat un eșec, însă nu și diplomația Franței în general**, deoarece Franța generalului de Gaulle a continuat să fie reprezentată la București după evenimentele din august 1944, diplomații regimului de la Vichy făcând tranziția spre Republica a IV-a.

Cu toate că Franța nu a avut o poziție fermă cu privire la pierderile teritoriale suferite de către România, deoarece ea își trăia propria înfrângere, putem afirma că cel puțin reprezentanții francezi de la București și autoritățile de la Vichy au înțeles drama pe care România o trăia, și prin această neparticipare la ceea ce românii considerau a fi o nedreptate, raporturile diplomatice între cele două țări au putut continua pe toată perioada celui de-al Doilea Război Mondial.

Desigur, relațiile diplomatice franco-române pe perioada celui de-al Doilea Război Mondial au fost marcate de momente de tensiuni și colaborare.

Putem astfel afirma că măsurile de expulzare întreprinse de către România față de cetățenii francezi și statutul acordat membrilor Misiunii militare franceze din România au constituit principalele cauze a momentelor de conflict dintre cele două state în perioada 1940-1942.

Referitor la activitatea Misiunii militare franceze în România, este imposibil de a citi toată politica externă a Vichy-ului prin singura analiză a activității ei. Studiul Arhivelor însă, ne permite să tragem câteva concluzii.

Pe parcursul celui de-al Doilea Război Mondial, atașaii militari, navali și ai aviației au reprezentat pentru Vichy înainte de toate un element fundamental al prezenței sale în lume. Fără a fi conștienți în mod evident, ei s-au găsit în inima politicii externe a Statului francez în centrul luptei de legitimitate între Franța Liberă și Vichy. Acțiunea lor, oricât de modestă a fost ea, a contribuit la trecerea aparatului diplomatico-militar din câmpul regimului de la Vichy în cel al Franței Libere. Acești funcționari apar astfel uneori ca și actori, dar cel mai des ca și spectatori ai unei „cronici despre neputință”³³, cea a diplomaților Statului francez.

Consilier tehnic al Ministrului, atașatul militar, naval și al aviației a fost însărcinat să conducă negocieri cu autoritățile țării unde era acreditat și s-a dovedit a fi incapabil de a apăra interesele militare franceze.

---

³³ Philippe Lasterle, « Les attachés navals français (1940-1944) : mesure d'un rôle diplomatique », in *Relations internationales*, nr. 107, Editura SEHRIC, Paris, 2001, p. 354.

În momentele de colaborare încadrăm ajutorul umanitar acordat de către România Franței, episod care poate fi considerat o reușită a diplomației în acei ani marcați de evoluția celui de-al Doilea Război Mondial. Suntem de acord cu afirmația lui Gavin Bowd care susține că gestul umanitar a dorit și să mascheze dura realitate a raporturilor comerciale dintre cele două țări. Această activitate umanitară a reprezentat un nou instrument al propagandei române în Franța în momentul când domeniile politic și economic traversau o perioadă de umbră. Cu toate că România a participat activ la război, ea a găsit mijloacele de a ajuta o țară cu care era legată din punct de vedere cultural și spiritual.

Faptul că regimul Antonescu și cel al mareșalului Pétain au fost două regimuri antisemite reprezintă o realitate cunoscută, însă desigur nu toți care au avut într-un fel sau altul vreo legătură cu acest regim trebuie încadrați în această categorie, ministrul Dinu Hiot, secretarul de legație Dumitru Metta, ministrul Jacques Truelle, directorul I.F.Î.S și a M.U.F, Jean Mouton sunt exemple care confirmă această ipoteză, fiecare caz meritând o analiză proprie. În ceea ce privește acțiunea ministrului Hiott, Arhivele ne semnalează 6 intervenții esențiale pentru a obține o îmbunătățire a soartei avocatului Rosental, iar în final scopul a fost atins, Rosental supraviețuind celui de-al Doilea Război Mondial. Atitudinea față de legislația română antisemită, dar mai ales refuzul lui Jacques Truelle de aplica directiva lui Darlan privind eliberarea de „*certificate etnice*” cetățenilor francezi din străinătate, ne arată că diplomatul francez a jucat un rol politic, că a fost un actor activ în această regiune a Europei și că în dificila situația creată de contextul derulării celui de-al Doilea Război Mondial, a reușit să-și păstreze convingerile și să acționeze în consecință.

Evoluția politicii externe a Franței de la Vichy pe durata războiului poate fi citită și-n politica adoptată față de România. Dacă în timpul misiunii ministrului Jacques Truelle ne-am aflat în fața unui actor activ, al unui excelent informator, al unui colaborator al Franței Libere, deci a unui „*vichysto-rezistent*”, odată cu sosirea lui Paul Morand în România ne aflăm în fața unui actor pasiv, al unui scriitor-diplomat, un apropiat de-a lui Pierre Laval, un simpatizant al Germaniei naziste. Dacă Jacques Truelle și-a propus cu privire la misunea sa în România, de a

urma „o politică tradițională, de prietenie, oricare ar putea fi schimbările intervenite în lume”³⁴, Paul Morand s-a limitat la a fi „un actor pasiv”, la „a face prezență” și „a fi acolo”.

Surse:

A. Surse primare

Arhive:

Arhivele Ministerului de Externe Francez Paris (în continuare AMEF):

Fond Guerre 1939-1945-Vichy, serie C- État Français:

Dosar nr. 1 – Dossier général, affaires étrangères (2 juillet 1940-17 août 1944);

Dosar nr. 2- Documentation et affaires diverses (17 juin 1940-18 mai 1944);

Dosar nr. 3- Messages du Maréchal Pétain (23 juin 1940- 17 juin 1944);

Dosar nr. 4- Composition listes, affaires diverses (18 mai 1940-29 août 1944);

Dosar nr. 5- Réunions interministérielles (26 juin 1940-14 novembre 1942);

Dosar nr. 6 -Déclarations de membres du gouvernement (19 septembre 1940 – 1er octobre 1943);

Dosar nr. 8 - Organisation dossier général, déclarations du Secrétaire d'État, fonctionnaires mis à la disposition du Ministre des Affaires Étrangères (28 juin 1940-20 novembre 1942);

Dosar nr. 11- Notes et affaires diverses (25 juillet 1940- 16 octobre 1944);

AMEF, Fond Guerre 1939-1945-Vichy, serie Z- Europe, sub-serie Roumanie:

Dosar nr. 675- Corps diplomatique et consulaire français, attachés militaires (juin 1940-juillet 1944);

Dosar nr. 676 - Corps diplomatique et consulaire roumain (juin 1940-mai 1944);

Dosar nr. 677 - Décorations-novembre (1940-février 1941);

Dosar nr. 678 -questions diplomatique (septembre 1940-mai 1944);

Dosar nr. 679 – (juin 1940-février 1944);

Dosar nr. 680- (juillet 1940-août 1943);

Dosar nr. 681- (juin 1940-décembre 1941);

Dosar nr. 682- (février-septembre);

Dosar nr. 683- Politique intérieure (juin 1942-juillet 1943);

Dosar nr. 684- Questions religieuses (octobre 1940-janvier 1943);

Dosar nr. 685- Israélites (août 1940-avril 1944);

Dosar nr. 686- Politique extérieure (juin 1940-février 1944) ;

Dosar nr. 687- Conflit romano-germano-russe (septembre 1940-mars 1941);

Dosar nr. 688- Guerre romano-russe (août-mars 1941);

Dosar nr. 689- Idem (avril 1941-31 décembre 1942);

Dosar nr. 690- Idem (1er janvier 1943-14 septembre 1944);

Dosar nr. 691- Minorité allemande (août 1940-mars 1942);

Dosar nr. 692- Roumanie - Yougoslavie (avril-septembre 1941);

---

³⁴ Telegramă trimisă de către Jacques Truelle, martie 1941, **Arhivele Ministerului de Externe Român (în continuare AMER)**, carton nr. 288.

Dosar nr. 693- Propagande décembre 1940-février 1944);
 Dosar nr. 694- Frontières et passeports (juin 1940-février 1944);
 Dosar nr. 695- Situation économique. Agriculture. Industrie (août 1940-février 1944);
 Dosar nr. 696- Commerce (Juin 1940-mai 1944);
 Dosar nr. 697 - Pétrole (Juillet 1940-février 1944);
 Dosar nr. 698 - Finances (août 1940-mars 1944);
 Dosar nr. 699 - Ports. Navigation. Voies de communication. Chemins du fer (septembre 1940-janvier 1944);
 Dosar nr. 700 - Instruction publique. Relations culturelles avec la France (août 1940-janvier 1944);
 Dosar nr. 701 - Usage du français in la correspondance postale (1941- janvier-septembre);
 Dosar nr. 702 - Français en Roumanie (juin 1940-mai 1944);
 Dosar nr. 703 - Français en Roumanie. Dossiers individuels;
 Dosar nr. 704 - Arrestation de Français dossier général et dossiers individuels (mars 1941-avril 1942);
 Dosar nr. 705- Roumains en France (juillet 1940-mai 1944);
 Dosar nr. 706- Affaires diverses- (juin 1940-juin 1944);
AMEF, Fond Guerre 1939-1945- Londres-Alger, serie Londres (Conseil Nation Français juin 1940-juillet 1943):
 Dosar nr. 274- Roumanie, dossier général (22 juin 1940-1er juillet 1943) ;
 Dosar nr. 285- Informations générales sur la Bulgarie, Roumanie, France, Italie, Allemagne (24 septembre 1942- 18 juin 1943) ;
 Dosar nr. 300 – Situation et opinion en France ;
 Dosar nr. 303 – Nomination et discours de Laval ;
 Dosar nr. 439 – Questions Militaires et Maritimes. Volontaires. Roumanie ;
 Dosar nr. 496 – Général de Gaulle ;
AMEF, Fond Guerre 1939-1945- Londres-Alger, Alger-CFLN /GPRF, serie Alger:
 Dosar nr. 744 – Personnel de postes diplomatiques (décembre 1942-septembre 1944) ;
 Dosar nr. 1417 - Dossier général (décembre 1942-décembre 1943);
 Dosar nr.1418 - Idem (janvier -avril 1944);
 Dosar nr. 1419- Idem (mai -septembre 1944);
AMEF, Fond Guerre 1939-1945- Londres-Alger, serie Papiers Massigli:
 Dosar nr. 1471 – Relations avec la Roumanie (janvier – mars 1943) ;
 Dosar nr. 1479- Correspondance avec le général de Gaulle (janvier 1943-août 1944) ;
 Dosar nr. 1484 - Correspondance avec les représentants du CFLN à l'étranger et du personnel des A.E (correspondance avec J. Truelle et H. Spitzmuller qui écrit sous le pseudonyme de « Dr. Goudéa ») ;
 Dosar nr. 1485- Correspondance diverses (1943-1944) ;
AMEF, Fond Personnel, serie 3 nominative:
 Dosar nr. 53 – dossier de Jules François Charles-Roux ;
 Dosar nr. 193- dossier personnel de Paul Morand ;
 Dosar nr. 271 – dossier personnel d'Adrien Thierry ;
 Dosar nr. 277 – dossier personnel de Jacques Truelle.
AMEF, Fond Personnel, serie dossiers généraux 1833-1973:
 Dosar nr. 370 – correspondance avec les postes diplomatiques -Roumanie 1940-1944 ;

Dosar nr. 509 – agents auxiliaires correspondance avec les postes diplomatiques – Haïti vers la Roumanie 1940-1944.

AMEF, Fond Papiers 1940, serie Papiers Baudouin:

Dosar nr. 7 – Balkans ;

Dosar nr. 10 –Discours et déclarations. Projets des lettres Hitler et Ribbentrop. Télégrammes aux postes - divers (juin – octobre 1940) ;

AMEF, Fond Papiers 1940, serie Papiers Charles-Roux:

Dosar nr. 1 – Notes du secrétaire général au ministre (28 mai – 14 octobre 1940). Notes d’audience d’ambassadeurs étrangers en France (22 juin – 11 octobre 1940) ;

Dosar nr. 11 – « Dossier personnel » de Charles-Roux (20 octobre 1940 – 28 février 1947). Notes et papiers concernant le gouvernement de Vichy, 25 mai 1943 – 16 juillet 1945. Dossier sur Paul Baudouin ;

AMEF, Fond Papiers 1940, serie Supplément :

Dosar nr. 4 - La Charité sur-Loire ;

AMEF, Fond Guerre 1939-1945-Vichy, serie Y-Internationales:

Dosar nr. 41- Affaires politiques, gouvernement provisoire (1942-1945);

Dosar nr. 43 - Affaires militaires stratégiques- octobre (1944- mars 1948);

Dosar nr. 100 - Armistice de 1940 franco -allemand- novembre (1944- août 1946); Dossier 101- Armistice de 1940, documentation (frais d’occupation);

Dosar nr. 102- Armistice de 1940- armistice franco-italien du 25 juin 1940;

AMEF, Fond Correspondance politique et commerciale, 1914-1940, Tome I, Serie Europe 1930- 1940, sub-serie - Z Roumanie:

Dosar nr. 236 - Rapports et procès verbaux (février 1932 - mai 1940);

AMEF, Fond Europe 1944-1970, serie Roumanie:

Dosar nr. 1 – Légation de France (6 septembre 1944- 1947) ;

Dosar nr. 3 – Corps diplomatique et consulaire roumain en France (28 août 1944 à 12 mars 1946) ;

AMEF, Fond Guerre 1939-1945-Vichy, serie Z- Europe, sub - serie Allemagne:

Dosar nr. 102 – Archives de la Charité-sur-Loire (3 juillet – 20 octobre 1941) ;

AMEF, Fond Guerre 1939-1945 Vichy, serie Protocol:

Dosar nr. 5- Protocole série A Roumanie (25 septembre 1940-13 octobre 1944);

Dosar nr. 13- Roumanie (9 juillet 1940- 11 mars 1944);

Dosar nr. 35- Représentation diplomatique (27 octobre 1940-6 août 1944);

Dosar nr. 40- Essence (9 juin 1944- 29 juin 1945);

Dosar nr. 41- Les membres du corps diplomatique;

Dosar nr. 42- Protocole série A. Circulaires au C.D (9 avril 1941-8 juin 1943; Liste C.D 1944;

AMEF, Fond Guerre 1939-1945-Vichy, serie Relations commerciales, sub-serie Roumanie:

Dosar nr. 346- Mission Wenger (1940) ;

Dosar nr. 347- Rapport de la mission Wenger (24 janvier 1942) ;

Dosar nr. 348 – Accords franco-roumains ;

Dosar nr. 349 – Généralités sur les accords franco-roumains (juin 1940 – juillet 1944) ;

Dosar nr. 350 – Fonds culturels ;

Dosar nr. 351 – Affaires financiers en Roumanie (Rosenthal) ;

Dosar nr. 356 – Renseignements généraux sur le pétrole en Roumanie. Expulsion d'ingénieurs français à la suite de la publication d'un livre blanc allemand (juillet 1940 – février 1941) ;

Dosar nr. 357 – Pétrol ;

Dosar nr. 358 – Idem ;

AMEF, Fond Guerre 1939-1945-Vichy, serie Presse et information:

Dosar nr. 18 – Journalistes roumains ;

Dosar nr. 19 – Idem ;

Dosar nr. 25 – Régime des journaux et des journalistes en France ;

Dosar nr. 27 – O.I.F (Office Français d'Information). Dossier général d'Information ;

Dosar nr. 28 - O.I.F ;

Dosar nr. 46 – Roumanie ;

Dosar nr. 63 – Journaux étrangères. Roumanie ;

Dosar nr. 68 – Règles concernant les communications, la correspondance etc. ;

Archive orale:

AMEF, Arhivele orale, casetă Massigli, convorbirea din 27 noiembrie 1981 cu Maurice Vaïsse.

Archive iconografice:

AMEF, Fond Paris, serie H: relations internationales:

Personalul în uniformă a Ambasadei Franței la Londra: A. Thierry, F. de Montholon, S. de saint-Jouan, J. Périer; J. Knecht, Charles-Roux, Paul Morand, I. Mattei, M. de Coppet, G. de la Garenne, 1913, autor Cl. Henri Manuel, nr. de identificare: A007992.

AMEF, *Ibidem*:

Misiunea Alapetite de la Madrid: M. Lambertye, Louis Mathieu de Vienne, Adrien Thierry, Raymond Brugère, M. de Margerie, 1918, autor Vidal, nr. de identificare: A007995.

AMEF, Fond *cit.*, serie G:

Generalul Pétain (1914), album: portrete fotografice, autor Henri Manuel, Paris, nr. de identificare: A006550.

AMEF, Fond *cit.*,

René Massigli, comisarul Afacerilor Externe al Comitetului Francez de Eliberare Națională (1943-1944), martie 1944, autor Office français d'information cinématographique, nr. de identificare: A040905.

AMEF, Fond *cit.*, serie Institutions et services/Service Information et Presse-New-York, Ministerul Afacerilor externe și europene:

Alger, Sosirea generalului de Gaulle, 30 mai 1943, nr. de identificare A: 037618.

**Arhivele Serviciului Istoric al Armatei Terestre (Vincennes, Paris, Franța)
(în continuare ASIAT):**

ASIAT, Fond P, serie 1 P-Vichy : défense nationale:

Dosar nr. 44 - Notes d'organisation : bulletins de renseignements expédiés concernant le déroulement des opérations et la situation in les pays étrangers (mai - juillet 1941);

Dosar nr. 46 – Études mensuelles sur la situation générale et stratégique : étude sur les armées soviétiques au printemps 1943; informations diverses sur la situation politique en Roumanie (mars 1942-novembre 1943);

Dosar nr. 47 – Revue de la presse étrangère pour l'année 1942;

Dosar nr. 48 – Idem ;

ASIAT, Fond P, serie 3 P – Vichy, 2e bureau : État - Major de l'armée:

Dosar nr. 106 – Attachés Militaires Roumanie (1941-1942);

ASIAT, Fond N, serie N 1920-1940 : E.M.A et attachés militaires:

Dosar nr. 3053 – Attachés Militaires Roumanie (1939-1940);

Arhivele Ministerului de Externe Român, București (în continuare AMER):

AMER, Fond Paris:

Dosar nr. 26, Corespondență și rapoarte, 1939-1944;

Dosar nr. 27, Politice, 1941;

Dosar nr. 28, Politice, 1942-1943;

Dosar nr. 29, Politice, Vichy telegrame, 1940-1941;

Dosar nr. 30, Vichy telegrame, 1942;

Dosar nr. 31, Telegrame, 1943;

Dosar nr. 32, Rapoarte politice Vichy, 1940-1941;

Dosar nr. 33, Rapoarte politice Vichy 1942;

Dosar nr. 34, Rapoarte politice Vichy 1943-1944.

Arhivele Naționale Istorice Centrale București (în continuare ANIC):

ANIC, Fond Președinția Consiliului de Miniștri, Parte Structurală Cabinetul Militar:

Dosar nr. 18/1940; Dosar nr. 19/1940; Dosar nr. 21/1940; Dosar nr. 29/1940; Dosar nr. 43/1940; Dosar nr. 46/1940; Dosar nr. 49/1940; Dosar nr. 50/1940; Dosar nr. 51/1940; Dosar nr. 55/1940; Dosar nr. 64/1940; Dosar nr.156/1940; Dosar nr.166/1940; Dosar nr. 208/1940; Dosar nr. 67/1941; Dosar nr. 68/1941; Dosar nr. 118/1941; Dosar nr. 324/1941; Dosar nr. 331/1941; Dosar nr. 332/1941; Dosar nr. 333/1941; Dosar nr. 334/1941; Dosar nr. 335/1941; Dosar nr. 335/1941; Dosar nr. 336/1941; Dosar nr. 340/1941; Dosar nr. 341/1941; Dosar nr. 345/1941; Dosar nr. 348/1941; Dosar nr. 350/1941; Dosar nr. 354/1941; Dosar nr. 355/1941; Dosar nr. 358/1941; Dosar nr. 372/1941; Dosar nr. 406/1941; Dosar nr. 451/1941; Dosar nr. 462/1941; Dosar nr. 466/1941; Dosar nr. 471/1941; Dosar nr. 560/1941; Dosar nr. 562/1941; Dosar nr. 564/1941; Dosar nr. 572/1941; Dosar nr. 564/1941; Dosar nr. 572/1941; Dosar nr. 573/1941.

Literatura de specialitate:

Lucrări generale și speciale:

1. **Aron, Robert**, *Histoire de Vichy*, Editura Fayard, 1954.
2. **Azéma, Jean-Pierre ; Bédarida, François**, *Le régime de Vichy et les français*, Editura Fayard, 1992.
3. **Azéma, Jean-Pierre** (sous la direction), *Jean Moulin face à l'histoire*, Editura Flammarion, Paris, 2000.
4. **Idem**, *De Munich à la Libération 1938-1944*, Editura Seuil, Paris, 2002.
5. **Baillou, Jean**, *Les affaires étrangères et le corps diplomatique français*, t. II : 1870-1980, Editura CNRS, Paris, 1984.
6. **Boudouin Paul**, *Neuf mois au gouvernement*, Editura La Table Ronde, 1948.
7. **Barthélemy, Joseph**, *Ministre de la Justice. Vichy 1941-1943. Mémoires*, Editura Pygmalion/Gérard Wateleot, Paris, 1989.
8. **Baruch, Marc Olivier**, *Le régime de Vichy*, Editura La Découverte, Paris, 1996.
9. **Bărbulescu, Mihai; Deletan, Denis; Hitchins, Keith; Papacostea, Serban; Teodor, Pompiliu**, *Istoria României*, Editura Corint, București, 2004.
10. **Becker, Jean-Jacques**, *Histoire de la France depuis 1945*, Ediția a IV-a, Editura Armand Colin, Paris, 1994.
11. **Calafeteanu, Cătălin**, *România și „micile puteri” vecine (1940-1944)*, Editura Enciclopedică, București, 2011.
12. **Calafeteanu, Ion**, *Români la Hitler*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
13. **Calvocoressi, Peter**, *Rupeți randurile! Al Doilea Război Mondial și configurarea Europei postbelice*, Editura Polirom, Iasi, 2000.
14. **Cancicov, Vasile Th.**, *Impresiuni și părereri personale din timpul razboiului , jurnal zilnic 13 august 1916 - 31 decembrie 1918*, Volumul II, Editura Universul, București, 1921.
15. **Carol al II-lea**, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice (1939-1940)*, vol. II, ed. Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis-Dorin Ion, Casa de Editură și presă „ȘANSA” SRL, București, 1996.
16. **Charles-Roux, François**, *Cinq mois tragiques aux Affaires étrangères (21 mai-1 novembre 1940)*, Editura Plon, Paris, 1949.
17. **Chastenet, Jacques**, *De Pétain à de Gaulle, juillet 1940-août 1944*, Editura Fayard, Paris, 1971.
18. **Chauvel, Jean**, *Commentaire. De Vienne à Alger (1938-1944)*, vol. I, Editura Fayard, Paris, 1971.
19. **Ciachir. Nicolae**, *Marile Puteri și România (1850-1947)*, Editura Albatros, București, 1996.
20. **Cointet, Michèle**, *Vichy capitale 1940-1944*, Collection Vérités et Légendes, Editura Perrin, Paris, 1993.
21. **Idem**, *Pétain et les Français 1940-1951*, Editura Perrin, Paris, 2002.
22. **Idem**, *Nouvelle histoire de Vichy (1940-1945)*, Editura Fayard, Paris, 2011.
23. **Colliar, C.A., Manin, A.**, *Droit diplomatique et histoire diplomatique*, Tome II-Europe, Editura Montchrestien, Paris, 1970.
24. **Compagnon, Olivier ; Gourdon, Vincent ; Naour, Jean-Yves le**, *Histoire politique de la France depuis 1940*, Editura Hachette, Paris, 2002.

25. **Courtier, Paul**, *La quatrième République*, Ediția a V-a, Editura Presses Universitaires de France, Paris, 1975.
26. **Cotta, Michel**, *La collaboration, 1940-1944*, La deuxième édition, Editura Armand Colin, Paris, 1964.
27. **Deletan, Dennis**, *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său 1940-1944*, Editura Humanitas, București, 2008.
28. **Diplomați germani la București 1937-1944**. Din memoriile dr.Rolf Gerhard atașat de legăție și Gerhard Stelzer consilier de legăție, Editura All Educațional, București, 2001.
29. **Doise, Jean, Vaïsse, Maurice**, *Diplomatie et outil militaire 1871-1969*, Imprimerie Nationale, Paris, 1987.
30. **Dreyfus, François-Georges**, *Histoire de Vichy*, Ediția a II-a, Editura Fallois, Paris, 2004.
31. **Durand, Yves**, *La France dans la deuxième guerre mondiale*, Ediția a IV-a, Editura Armand Colin, Paris, 2011.
32. **Duroselle, Jean-Baptiste**, *L'abîme 1939-1945*, Imprimerie Nationale, Paris 1982.
33. **Idem**, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, 10ème édition, Editura Dalloz, Paris, 1990.
34. **Godin, André**, *Une passion roumaine. Histoire de l'Institut Français de Hautes Études en Roumanie (1924-1948)*, Editura l'Harmattan, Paris, 1998.
35. **Grad, Cornel**, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Institutul European, Iași, 1998.
36. **Groignac, Jacques le**, *Pétain face à l'Histoire*, Nouvelles Éditions Latines, Paris, 2000.
37. **Guitard, Auviste Ginette**, *Paul Morand : 1888-1976*, Légendes et Vérites, Editura Hachette, Paris, 1981.
38. **Haye, G. Henry**, *La Grande Éclipse franco-américaine*, Editura Plon, Paris, 1972.
39. **Hart, B.H. Liddell**, *Istoria celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. I, vol. II, Editura Orizonturi, București, 1970 .
40. **Henri, Michel**, *La Seconde Guerre Mondiale*, Presses Universitaires de France, Paris, 2001.
41. **Hillgruber, Andreas**, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu: relațiile româno-germane: (1938-1944)*, Editura Humanitas, București, 2007.
42. **Hitchins, Keith**, *România. 1866-1947*, Ediția a-II-a, Editura Humanitas, București, 1998.
43. **Iancu, Carol**, *La Shoah en Roumanie. Les Juifs sous le régime d'Antonescu (1940-1944)*. *Documents diplomatiques français inédits*, Université Paul-Valéry Montpellier III, Montpellier, 1998.
44. **Idem**, *Alexandru Șafran și Șoahul neterminat în România. Culegere de documente (1940-1944)*, Editura Hasefer, București, 2010.
45. **Iancu, Michaël**, *Spoliations, déportations, résistances des Juifs à Montpellier et dans l'Hérault 1940-1944*, Editura A. Barthélemy, Avignon, 2000.
46. **Joly, Laurent**, *Vichy dans la « solution finale » : Histoire du commissariat général aux Questions juives (1941-1944)*, Editura, Grasset, Paris, 2006.
47. **Morand, Paul**, *Journal d'un attaché d'ambassade, 1916-1917*, Editura Gallimard, Paris, 1996.
48. **Mouton, Jean**, *Journal de Roumanie : 29 août 1939-13 mars 1946 : la deuxième guerre mondiale vue de l'Est*, 1991, Editura L'Age d'Homme, Lausanne, 1991.
49. **Néant, Hubert**, *La politique en France, XIX-XX siècle*, Editura Hachette, Paris, 1991.

50. Paul Morand l'Européen, Les actes du Colloque septembre 2009, Bucarest, Une publication de l'Ambassade de France en Roumanie et l'Institut Français de Bucarest.

51. Paxton, O., Robert, *La France de Vichy, 1940-1944*, Editura Seuil, 1997.

52. Pușcaș, Vasile, *Al Doilea Război Mondial. Transilvania și aranjamentele europene (1940-1944)*, Centrul de Studii Transilvâne Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995.

53. Idem, *Speranță și disperare. Negocieri româno-aliati 1943-1944*, Editura Litera, București, 1995.

54. Queuille, Pierre, *Histoire diplomatique de Vichy*, Editura Albatros, Paris, 1976.

55. Rémy, Pierre-Jean, *Trésors et secrets du Quai d'Orsay*, Editura Jean-Claude Lattès, 2001.

56. Idem, *Trésors et secrets du Quai d'Orsay*, Editura JC Lattès, Paris, 2001.

57. Renouvin, Pierre, *Histoire des relations internationales. Les crises du XXe siècle, De 1929 à 1945*, Vol. II, Editura Hachette, Paris, 1958.

58. Idem, *Histoire des relations internationales de 1871-1945*, Editura Hachette, Paris, 1994.

59. Simion, Aurică, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurectiei române din august 1944*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979.

60. Idem, *Dictatul de la Viena*, Ediția a II-a, Editura Albatros, 1996.

61. Soustelle, Jacques, *Envers et contre tout : souvenirs et documents de la France Libre, Vol. I, De Londres à Alger : 1940-1942, Vol. II, D'Alger à Paris : 1942-1944*, Editura R. Laffont, Paris, 1947-1950.

62. Stan, Ana-Maria, *Relațiile franco-române în timpul regimului de la Vichy 1940-1944*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006.

63. Idem, *La France de Vichy et la Roumanie (1940-1944)*, Académie Roumaine, Centre d'Études Transylvaines, Cluj-Napoca, 2007.

64. Stucki, Walter, *La fin du régime de Vichy*, Editura Baconnière, Neuchatel, 1947.

65. Touchard, Jean, *Le gaullisme 1940-1969*, Editura Seuil, Paris, 1978.

66. Venner, Dominique, *Histoire de la Collaboration*, Editura Pygmalion, Paris, 2000.

67. Vergez-Chaignon, Bénédicte, *Les Vichysto-Résistants de 1940 à nos jours*, Editura Perrin, 2008.

68. Ulrich-Pier, Raphaële, *René Massigli (1888-1988). Une vie de diplomate*, Tome I, II, Direction des Archives du Ministère des Affaires Étrangères, P.I.E-Peter Lang, Presses Interuniversitaires Européennes, Bruxelles, 2006.

69. Weck, René de, *Journal de guerre (1939-1945). Un diplomate suisse à Bucarest*, édité par Simon Roth, SHSR et la Libération, Genève, 2001.

Articole și studii:

- 1. Albertelli, Sébastien, « Les services secrets de la France libre : le Bureau central de renseignement et d'action (BCRA), 1940-1944 », in *Guerre mondiale et conflits contemporains*, nr. 242, aprilie 2011, PUF, pp.7-26.**
- 2. Albertelli, Sébastien; Barasz, Johanna, « Un résistant atypique : le général Cochet, entre vichysme et gaullisme », in *Politique, culture, société*, nr. 5, mai – august, 2008.**
- 3. Barasz, Johanna, « De Vichy à la Résistance: les vichysto-résistants 1940-1944 », in *Guerre mondiale et conflits contemporains*, nr. 242, 2011, PUF, pp. 27-50.**

4. **Barral, Pierre**, « Idéal et pratique du régionalisme dans le régime de Vichy » in *Revue française de science politique*, nr. 5, 1974, pp. 911-939.
5. **Barbas, Jean-Claude**, « L'idée de Patrie et de Nation dans les discours de Philippe Pétain, chef de l'État français (juin 1940-août 1944) », in *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale* », nr. 177, 1994, P.U.F, pp. 31-61.
6. **Bartov, Omer**, « Propositions d'approches nouvelles pour l'étude de l'Holocauste », in *Les Cahiers de la Shoah*, Université Paris 1, nr. 4, Editura Liana Levi, Paris, 1996-1997, pp.151-181.
7. **Idem**, « Philippe Pétain, la guerre racontée aux Français (17 juin 1940-20 août 1944) », in *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, nr. 184, 1996, P.U.F, pp. 129-144.
8. **Bédarida, François**, « L'histoire de la résistance. Lectures d'hier, chantiers de demain » in *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, nr. 11, iulie-septembrie 1986, pp. 75-90.
9. **Bichiș, Adriana**, « De Vichy à la Résistance. Le cas du diplomate Jacques Truelle » in *Studia Europaea*, nr. 3/2012, pp. 189-208, Cluj-Napoca, ISSN (print): 1224-8746. (B+)
10. **Bichiș, Adriana**, « Moments de tension entre Vichy et Bucarest (juillet 1940-février 1941) » in *Analele Universității din Craiova. Istorie*, XVII, nr. 2 (22)/2012, Craiova, pp. 123-136, ISSN: 1224-5704. (B+)
11. **Bichiș, Adriana**, « Solomon Rosental – au sujet de la correspondance entre la Roumanie, l'Allemagne et la France », in *Revista Universității Petru Maior, seria Historia*, nr.2/2012, Târgu Mureș, pp. 117-127, ISSN: 1582-8433. (B+)
12. **Bichiș, Adriana**, « L'aide humanitaire accordée par la Roumanie à la France pendant la Deuxième Guerre Mondiale » in *Studia Europaea*, nr. 1/2013, Cluj-Napoca, pp.153-170. (B+)
13. **Bichiș, Adriana**, « Henry Spitzmuller – un acteur des relations franco-roumaines (1940-1944) » in *Codrul Cosminului, Revista Universității Ștefan cel Mare*, vol. XIX, nr. 1/2013, pp. 77-92, Suceava, ISSN: 1224-032X. (C)
14. **Bichiș, Adriana**, « La Transylvanie dans les documents diplomatiques français pendant la Deuxième Guerre Mondiale (30 août 1940 – 9 mars 1945) » in *Modelling the New Europe*, nr. 8, august, 2013, Cluj-Napoca, pp. 61-78, ISSN 2247-0515. (BDI)
15. **Bichiș, Adriana**, « Transition et démocratie en Afrique du Nord Étude de cas : la Tunisie », *Cha(lle)nging Democracy at the Beginning of the Third Millenium*, Editori: Monica MERUȚIU, Christian SCHUSTER, Ciprian BOGDAN, EFES, Cluj-Napoca, 2012, pp. 261-271, ISBN 978-606-526-125-9.
16. **Bichiș, Adriana**, « La diplomatie de la France de l'armistice à Montoire (22 juin – 24 octobre 1940) » in *Analele Universității din Craiova. Istorie*, nr. 2 (24)/2013, Craiova, (în curs de publicare). (C)
17. **Bichiș, Adriana**, « Paul Morand, un ministre « d'élite » in *Elites and the South-East European Culture* (coord. Iulian Boldea, Cornel Sigmirean), Editura Lambert Academic Publishing, 2013 (în curs de publicare).
18. **Bobin, David**, « Pétain, Giraud ou de Gaulle? Le personnel diplomatique face au choix, 1940-1944 » in *Revue d'histoire diplomatique*, nr. 3, 2008, Editura A. Pedone, Paris, pp. 97-114.
19. **Chapuis, Nicolas**, « Du secret des chancelleries à l'agora des réseaux : les nouveaux enjeux de l'écriture diplomatique » in *Mondes. Les Cahiers du Quai d'Orsay*, nr. 8, 2011, Grasset, pp. 63-66.

20. **Colson, Aurélien; Vivet Emmanuel**, « La négociation diplomatique s'enseigne-t-elle ? » in *Mondes. Les Cahiers du Quai d'Orsay*, nr. 8, 2011, Grasset, pp. 67-72.
21. **Craig, Gordon A.**, « Diplomats and Diplomacy during the Second World War » in *The diplomats 1939-1979*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1994, pp. 11-37.
22. **Delaunay, Jean-Marc**, « L'Espagne et la France (1940-1945) » in *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, nr. 162, 1991, P.U.F, pp. 99-103.
23. **Delpa, François**, « Montoire: du nouveau? » in *Guerre mondiale et conflits contemporains*, nr. 185, janvier 1997, PUF, pp. 81-94.
24. **De Diesboch, Ghislain**, « Photographe de l'Instant » in *Revue de Deux Mondes*, juin, 2010, Paris, pp. 121-127.
25. **Dupront, Alponse**, *Chaiers*, (nr. 1/1992, nr.2/1993, nr.3/1994, nr.4/1995), Editura Presse de l'Université de Paris-Sorbonne, Paris.
26. **Duroselle, J.B.**, « Une création ex nihilo: le ministère des Affaires étrangères du général de Gaulle (1940-1942) », in *Relations Internationales*, nr. 31, 1982, pp. 313-332.
27. **Farré, Juan Avilès**, « L'ambassade de Lequerica et les relations hispano-françaises 1939-1944 », in *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, nr. 158, 1990, P.U.F, pp. 65-78.
28. **Fotino, Nicalae**, « Paul Morand, ministre de France à Bucarest d'août 1943 à juin 1944 », in *Revue roumaine d'études internationales*, nr. 5-6, 1993.
29. **Godechat, Thierry**, « Le débarquement allié en Afrique du Nord et la politique étrangère du gouvernement de Vichy 8-13 novembre 1942 », in *Revue d'histoire diplomatique*, nr. 4, 2003, Editura A. Pedone, Paris, pp. 305-315.
30. **Idem**, « La France et l'Italie après l'armistice de 1940 : l'appel à la médiation du Saint-Siège », in *Revue d'histoire diplomatique*, nr. 1, 2006, Editura A. Pedone, Paris, pp. 87-96.
31. **Godin, André**, « La correspondance d'Alphonse Dupront et de Jean Marx (9 avril 1932-9 mars 1940) », in *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Italie et Méditerranée*, 1995, nr. 1, pp. 207-411,
32. **Harter, Hélène**, « La France dans la politique étrangère américaine 1939-1941 » in *La France face aux crises et conflits périphériques européennes*, Presses Universitaires de Rennes, 2010, pp. 95-108.
33. **Hoffmann, Stanley**, « Aspects du régime de Vichy » in *Revue française de science politique*, nr. 1, 1956, pp. 44-69.
34. **Hood, Chalmers**, « Défense tous azimuts pour la France seule ; Darlan au cœur du système des relations politico-militaires » in *Relations internationales*, nr. 107, Editura SEHRIC, Paris, 2001, pp. 323- 336.
35. **Huan, Claude**, « Les négociations franco-britanniques de l'automne 1940 » in *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, nr. 176, 1994, P.U.F, pp. 139-154.
36. **Ionescu, Mihail**, « Les relations franco-roumains de 1938-1944 » in *Revue Historique des Armées*, nr. 244, 2006, pp. 73-83.
37. **Jeannesson, Stanislas**, « Diplomatie et écrivain : deux métiers, une carrière ? » in *Mondes. Les Cahiers du Quai d'Orsay*, nr. 9, hiver 2011-2012, Grasset, pp. 85-90.
38. **Kersaudy, F.**, « Le général de Gaulle et les « Trois Grands », in *Relations Internationales*, nr. 8, 2001, pp. 451-456.

39. **Kupferman, Fred**, « Pierre Laval diplomate » in *Politique étrangère* nr.1, 1986, pp. 57-66.
40. **Kaspi, André**, « Qu'est-ce que la Shoah? » in *Les Cahiers de la Shoah*, Université Paris 1, Édition Liana Levi, Paris, 1993-1994, pp. 13-30.
41. **Lasterle, Philippe**, « Les attachés navals français (1940-1944) : mesure d'un rôle diplomatique », in *Relations internationales*, nr. 107, Editura SEHRIC, Paris, 2001, pp. 337-354.
42. **Nicault, Catherine**, « Que savaient les diplomates de la France Libre? » in *Les Cahiers de la Shoah*, Université Paris 1, nr. 4, Editura Liana Levi, Paris, 1996-1997, pp. 77-122.
43. **Idem**, « Que savaient les diplomates de Vichy? » in *Les Cahiers de la Shoah*, Université Paris 1, nr. 3, Editura Liana Levi, Paris, 1996, pp. 87-128.
44. **Idem**, « De Pétain à de Gaulle: la trajectoire tourmentée du diplomate Jacques Truelle » in *Terres Promises, Mélanges offerts à André Kaspi*, Publication de la Sorbonne, 2008, pp. 349-363.
45. **Pailote, Paul; Lean Mac, Fitzroy**, « Manoeuvres secrètes françaises et britanniques durant la Seconde Guerre mondiale », in *Questions Internationales*, nr. 35, 2009, pp. 120-124 .
46. **Rondeau, Daniel**, « Culture et diplomatie française » in *Mondes. Les Cahiers du Quai d'Orsay*, nr. 1, automne 2009, Grasset, pp. 89-91.
47. **Sellal, Pierre**, « L'écrivain diplomate, entre littérature et politique » in *Mondes. Les Cahiers du Quai d'Orsay*, nr. 8, automne 2011, Grasset, pp. 59-61.
48. **Stan, Ana-Maria**, *L'évolution des rapports diplomatiques franco-roumains de juin au septembre 1940*, in « Guerre et société en Europe », București, Editura Europa Nova, 2004, pp. 173-209.